

به نام خدا

بسته سیاستی جهش تولید در سال ۱۳۹۹

چالش‌ها و راهکارهای^۱

پیرو نام‌گذاری سال ۱۳۹۹ از سوی مقام معظم رهبری با عنوان جهش تولید و تأکید ایشان بر ایجاد تغییر محسوس در زندگی آحاد مردم و همچنین مصوبات قرارگاه جنبش استادی سازمان بسیج اساتید مبنی بر تهیه بسته سیاستی تحقق شعار سال، کمیته علم و فناوری مبادرت به تهیه بسته پیشنهادی سیاستی جهش تولید نموده است. گزارش‌های موجود در مرکز پژوهش‌های مجلس، کمیسیون ویژه جهش تولید، موسسه مطالعات بازرگانی، اتاق بازرگانی ایران و اتاق استان‌ها و دیدگاه اساتید ارجمند همراه در کمیته، دست‌مایه تهیه و تدوین این بسته گردیده است.

وضعیت نامطلوب نظام تولید و محیط نامساعد کسب‌وکار، موجب شده است انگیزه کافی برای ورود به بخش تولید در کشور (اعم از صنعت، معدن و کشاورزی) وجود نداشته باشد، در این شرایط است که بازارهای مربوط به سوداگری، واسطه‌گری و سرمایه‌گذاری در طلا و ارز با هجوم مواجه می‌شوند و نقدینگی به سمت این بازارها سوق پیدا می‌کند. سرمایه‌گذاری نامطلوب در بخش تولید (صنعتی و کشاورزی) در کشور، که از یک‌سو برآمده از سیاست‌های نادرست در سطح اقتصاد کلان (نرخ ارز، نرخ سود، کنترل تورم، کسری بودجه و... از سوی دیگر برآمده از نبود الگو و سیاست درست صنعتی و تولیدی است، موجب شده است فضایی به وجود بیاید که سرمایه‌گذاران انگیزه کافی را برای ورود به این حوزه نداشته باشند. این بسته مبانی نظری و مفهوم جهش تولید و مختصات اقتصادی ایران و (جهان) در شروع سال جهش تولید و آسیب‌شناسی برنامه‌های رونق تولید و فرصت جهت دستیابی به جهش اقتصادی و تولیدی و در انتها به محرک‌ها، پیشران‌ها و رؤس برنامه جهش تولید می‌پردازد و البته به جهت تسریع در تدوین بسته ورود به چرخه‌های معیوب ساختاری و سنواتی را صرفاً در اسناد پشتیبان رصد و پایش می‌نماید.

ارائه راهکارها و پیشنهادهای سیاستی، کوتاه‌مدت که قابلیت اجرایی و عملیاتی شدن آن در سال جاری وجود داشته باشد متمرکز می‌گردد. راهکارها و اقدامات راهبردی و عملیاتی در این گزارش در محورهای حوزه محیط کسب‌وکار، حوزه پولی، بانکی و ارزی، حوزه بازرگانی و حوزه اقتصاد کلان و برنامه‌ریزی دسته‌بندی شده است و در انتهای گزارش نیز سرفصل راهکارها به همراه مبانی قانونی و دستگاه متولی جهت پیگیری و اجرا مشخص شده است.

الف. مبانی نظری و مفهوم جهش تولید (جهش اقتصادی) (Economic Catch up)

اول - تعاریف

• به‌طور خلاصه جهش تولید در چارچوب جهش اقتصادی قابل تبیین است. جهش تولید به معنای شیفیت تابع تولید و به‌تبع آن جهش کلیه عوامل مشتمل بر سرمایه، نیروی کار، بهره‌وری و فناوری است.

^۱ کمیته علم و فناوری قرارگاه جهش تولید سازمان بسیج اساتید کشور. رئیس کمیته و ناظر علمی دکتر ساسان شاه ویسی

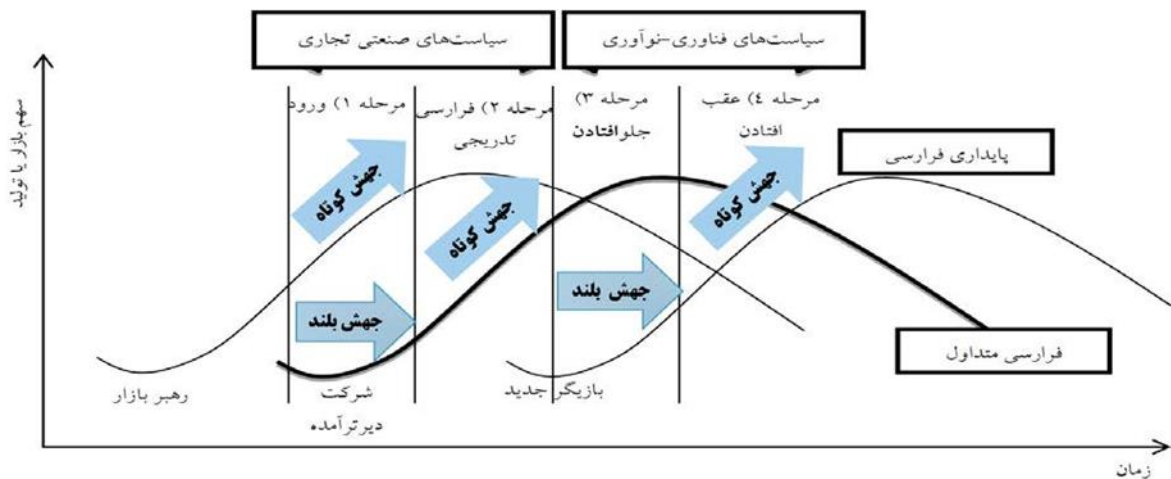
• در ادبیات سیاست‌گذاری اقتصادی و صنعتی، جهش اقتصادی فرایندی است که کشورهای در حال توسعه از تله درآمد متوسط گذر کرده و با شناسایی و تحریک پیشران‌های توسعه صنعتی، درآمد سرانه و قابلیت‌های فناورانه خود را با کشورهای توسعه یافته کاهش می‌دهند.

در تحلیل ترمینولوژی جهش کلی (جهش اقتصادی) با برداشت مفهومی از نظریه‌های رشد و توسعه در اقتصاد، می‌توان جهش را به‌عنوان یک تغییر کمی سریع و پرشتاب در تولید ناخالص داخلی یا GDP تفسیر کرد که هدف غایی آن دستیابی به رشد پایدار و یکنواخت و توسعه است. همچنین جهش تولید را می‌توان ایجاد شتاب در تحقق رونق تولید با بهره‌گیری بهینه از امکانات و پتانسیل‌های محلی، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی و با مشارکت و هماهنگی کلیه نهادها و اشخاص مرتبط جهت ایجاد رونق اقتصادی و اجتماعی پایدار تا سطحی که کشور را به‌عنوان یک کشور قوی مطرح سازد تعریف کرد.

دوم - انواع جهش‌های تولیدی

- جهش بلند (بین بخشی)، تغییر ساختار اقتصاد و ورود به حوزه‌های جدید تولید؛

- جهش کوتاه (درون بخشی)، حرکت در بین نسل‌های فناوری و توسعه زنجیره ارزش در یک بخش.

شکل ۱- تغییر پارادایم سیاستی در مسیر جهش تولید

همانطور که در شکل (۱) نشان داده شده است کشورها در مسیر جهش اقتصادی و تولیدی نیازمند طیفی از سیاست‌های صنعتی، تجاری، فناوری و نوآوری هستند. از این رو، موضوع یکپارچه کردن و هماهنگ کردن این سیاست‌ها نیز بسیار حائز اهمیت است.

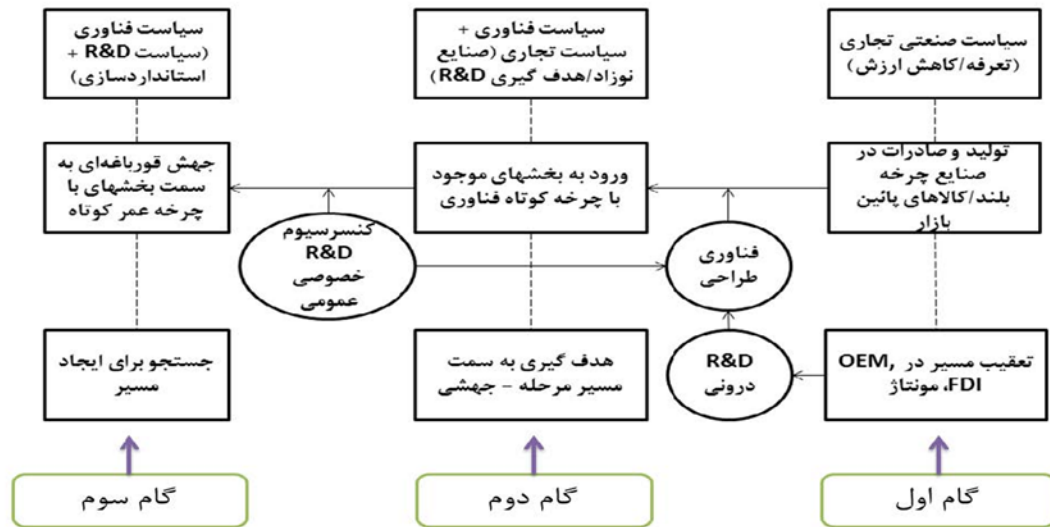
سوم - الزامات: استفاده بهینه و توأمان سه پنجره فرصت

- هماهنگی نهادی

- تحریک تقاضا

- فناوری‌های نوین

• برای تحقق این امر، مجموعه‌ای از ابزارهای سیاستی هدفمند و هماهنگ در سطوح اقتصاد کلان، صنعت، تجارت و فناوری به کار گرفته می‌شود تا هدایت جریان سرمایه و نقدینگی به سمت پیشران‌های تولید (با ارزش افزوده بالا) تسهیل شود. در این چارچوب هدف‌گیری (Targeting) و انتخاب مسیر جهش (catch up Path)-انتخاب رشته فعالیت‌های اولویت‌دار و پیشران) مورد تأکید است.

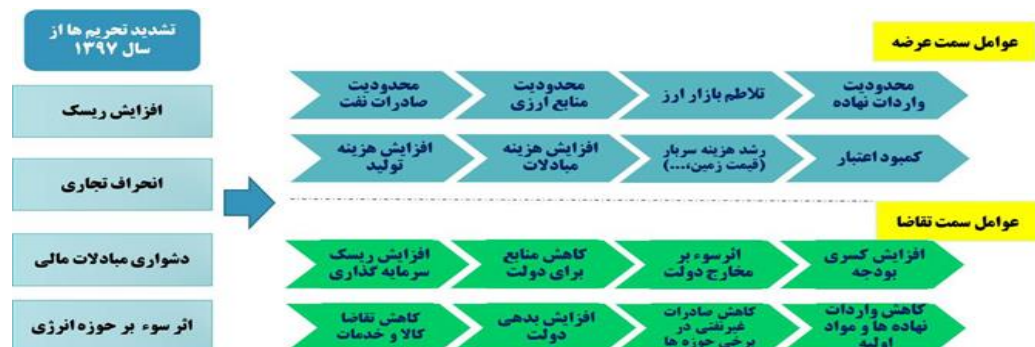

شکل ۲- گام‌های نوین دستیابی به جهش تولید

ب. مختصات اقتصادی ایران و (جهان) در شروع سال جهش تولید

• به‌طور کلی، شعار جهش تولید در شرایطی ابلاغ شده است که اقتصاد جهان در آستانه یکی از عمیق‌ترین و طولانی‌ترین شرایط رکودی (احتمالاً عمیق‌تر و گسترده‌تر از رکود ۲۰۰۷ میلادی) قرار دارد. وضعیت متغیرهای اصلی اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۸ حاکی از وجود پدیده رکود تورمی است.

شکل ۳- جزئیات تأثیرپذیری دو طرف عرضه و تقاضای اقتصاد ایران در شرایط تشدید تحریم‌ها

• به‌طور خلاصه موانع پیش روی جهش تولید در اقتصاد ایران شامل رکود اقتصادی (رشد اقتصادی ۷/۶ - درصد)، بالا بودن نرخ تورم (تورم تولیدکننده ۵۰ درصد)، دشواری تأمین منابع مالی دولت از طریق درآمدهای مالیاتی، محدودیت تأمین ارزی دولت به‌واسطه محدودیت صادرات نفت و افت قیمت آن، افزایش کسری بودجه و بدهی‌های دولتی، کاهش تقاضای مؤثر ناشی از کاهش درآمد خانوار و مخارج دولتی، افزایش قیمت نهاده‌های تولید، جذابیت پایین بخش‌های مولد برای سرمایه‌گذاری در نتیجه بالا بودن نرخ بازدهی بازارهای غیرمولد و روند کاهنده سهم بخش‌های مولد تولید از تسهیلات بانکی است. در این چارچوب مهم‌ترین پیشران در سطح اقتصاد کلان، تحریک و ساماندهی تقاضای بخش تولید است.

شکل ۴- رشد اقتصادی کشور به تفکیک زیر بخش‌ها (به قیمت ثابت سال - 1390) درصد

۱۳۹۸						۱۳۹۷						به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۰			
سال	فصل چهارم	فصل سوم	فصل دوم	فصل اول	سال	فصل چهارم	فصل سوم	فصل دوم	فصل اول	سال	فصل چهارم		فصل سوم	فصل دوم	فصل اول
گروه کشاورزی															
۸/۸	۷/۸	۷/۲	۹/۸	۸/۵	-۰/۹	۸/۸	۷/۸	۷/۲	۹/۸	۸/۵	-۱۸/۱	-۴۷/۴	-۵۰/۴	-۱۰/۱	-۳۸/۷
گروه نفت															
۲/۳	۲/۲	۷/۱	۰/۴	-۰/۱	-۴/۳	۲/۳	۲/۲	۷/۱	۰/۴	-۰/۱	-۴/۳	۲/۳	۲/۲	۷/۱	-۳۸/۷
گروه صنایع و معادن															
۱/۹	۰/۹	۲/۴	۱/۵	۲/۸	۱/۰	۱/۹	۰/۹	۲/۴	۱/۵	۲/۸	۱/۰	۱/۹	۰/۹	۲/۴	۱/۵
صنعت															
۲/۱	۱۰/۷	۶/۷	-۳/۶	-۴/۷	-۸/۰	۲/۱	۱۰/۷	۶/۷	-۳/۶	-۴/۷	-۸/۰	۲/۱	۱۰/۷	۶/۷	-۳/۶
برق، گاز و آب															
۴/۱	۶/۵	۲/۸	۱/۹	۴/۵	۲/۲	۴/۱	۶/۵	۲/۸	۱/۹	۴/۵	۲/۲	۴/۱	۶/۵	۲/۸	۱/۹
ساختمان															
-۰/۳	-۲۲/۸	۱۵/۷	۶/۷	۴/۸	-۵/۵	-۰/۳	-۲۲/۸	۱۵/۷	۶/۷	۴/۸	-۵/۵	-۰/۳	-۲۲/۸	۱۵/۷	۶/۷
گروه خدمات															
-۰/۳	-۰/۵	۲/۰	-۱/۷	-۰/۳	-۰/۶	-۰/۳	-۰/۵	۲/۰	-۱/۷	-۰/۳	-۰/۶	-۰/۳	-۰/۵	۲/۰	-۱/۷
بازرگانی، رستوران و هتلداری															
-۲/۶	۲/۳	۱/۲	-۶/۶	-۶/۹	-۷/۱	-۲/۶	۲/۳	۱/۲	-۶/۶	-۶/۹	-۷/۱	-۲/۶	۲/۳	۱/۲	-۶/۶
حمل و نقل، انارداری و ارتباطات															
۶/۳	۴/۲	۸/۹	۵/۳	۷/۰	۲/۶	۶/۳	۴/۲	۸/۹	۵/۳	۷/۰	۲/۶	۶/۳	۴/۲	۸/۹	۵/۳
خدمات، موسسات، پولی و مالی															
۳/۶	۵/۹	۲/۳	۳/۳	۲/۷	۱/۵	۳/۶	۵/۹	۲/۳	۳/۳	۲/۷	۱/۵	۳/۶	۵/۹	۲/۳	۳/۳
خدمات مستغلات و خدمات حرفه ای و تخصصی															
۲/۱	-۰/۴	۱/۳	۲/۱	۵/۳	۲/۹	۲/۱	-۰/۴	۱/۳	۲/۱	۵/۳	۲/۹	۲/۱	-۰/۴	۱/۳	۲/۱
خدمات عمومی															
-۸/۹	-۷/۸	-۶/۲	-۹/۶	-۱۱/۸	-۲/۰	-۸/۹	-۷/۸	-۶/۲	-۹/۶	-۱۱/۸	-۲/۰	-۸/۹	-۷/۸	-۶/۲	-۹/۶
خدمات اجتماعی، شخصی و خانگی															
-۶/۵	-۱۴/۲	۴/۳	-۱۱/۷	-۳/۸	-۲/۸	-۶/۵	-۱۴/۲	۴/۳	-۱۱/۷	-۳/۸	-۲/۸	-۶/۵	-۱۴/۲	۴/۳	-۱۱/۷
کسر میشود :															
کارمزد احتمالی															
۵/۴	۸/۹	۵/۴	۳/۹	۲/۹	-۱/۸	۵/۴	۸/۹	۵/۴	۳/۹	۲/۹	-۱/۸	۵/۴	۸/۹	۵/۴	۳/۹
تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه															
-۶/۵	-۶/۴	۱/۷	-۹/۱	-۱۱/۰	-۵/۴	-۶/۵	-۶/۴	۱/۷	-۹/۱	-۱۱/۰	-۵/۴	-۶/۵	-۶/۴	۱/۷	-۹/۱
تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه (بدون نفت)															
۱/۱	۰/۱	۳/۸	۰/۵	۰/۴	-۱/۸	۱/۱	۰/۱	۳/۸	۰/۵	۰/۴	-۱/۸	۱/۱	۰/۱	۳/۸	۰/۵

ج. ظرفیت‌شناسی جهش تولید در بخش‌های اقتصادی

بخش صنعت

بخش صنعت متأسفانه در تولید ناخالص داخلی از جایگاهی که باید داشته باشد برخوردار نیست. این در حالی است که ظرفیت‌های بالقوه زیادی در این حوزه به‌ویژه نسبت به دانش فنی بالا، حجم عظیم فارغ‌التحصیلان مهندسی، ظرفیت‌های خالی تولید در زیر بخش‌های مختلف وجود دارد ولی به دلایل مختلف این ظرفیت‌ها آن‌گونه که باید و شاید استفاده نشده است. در بخش شناخت ظرفیت‌های نرم‌افزاری می‌توان به اسناد بالادستی نظام در بخش صنعت، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، احکام قانون برنامه ششم توسعه، قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار، قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی، قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر،

قانون معادن، سیاست‌های بیانیه گام دوم و با تمرکز بر قواعد و مقررات و آیین‌نامه‌های اجرایی در سطح دستگاه‌های اجرایی و عملیاتی نمودن قوانین روی زمین‌مانده اشاره کرد. در بخش ظرفیت‌های سخت‌افزاری و امکانات فنی تولید، استفاده از ظرفیت تبصره ۱۸ قانون بودجه سال ۱۳۹۹ و منابع ریالی صندوق توسعه ملی با اولویت نوسازی ماشین‌آلات و تجهیزات صنعتی در اکثر رشته فعالیت‌های صنعتی به خصوص صنایع نساجی و پوشاک در دستیابی به هدف جهش تولید در بخش صنعت و معدن می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. در زنجیره فولاد، مس و آلومینیوم، داخلی سازی عمده تجهیزات موردنیاز برخی قطعات گلوگاهی و مواد اولیه مصرفی مانند الکترودهای گرافیتی، برخی مواد نسوز، فرو آلیاژها، پودر آلومینا و غیره که وارداتی هستند و بدون آن‌ها امکان تولید وجود نخواهد داشت، نیازمند چاره‌اندیشی توسط دولت است.

بخش معدن و صنایع معدنی

بخش معدن و صنایع معدنی ایران یکی از حوزه‌های مهم اقتصاد کشور به شمار می‌رود، به طوری که در سال‌های اخیر به طور متوسط بیش از ۲۰ درصد ارزش صادرات غیرنفتی کشور را به خود اختصاص داده است. فولاد و محصولات فولادی، مس و کنسانتره‌های آن، سیمان و کلینکر، سرب و روی، سنگ‌های ساختمانی، تزئینی و کاشی و سرامیک، مهم‌ترین محصولات معدنی صادراتی ایران به کشورهای همسایه، چین و سایر کشورهای جنوب شرق آسیا است. علی‌رغم تحریم‌های بین‌المللی علیه اقتصاد ایران، تولید و تجارت در اغلب بخش‌های معادن و صنایع معدنی در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ با رشد همراه بوده است و این بخش یکی از حوزه‌هایی است که کمترین تأثیر را از تحریم‌ها گرفته است. در حال حاضر ایران بزرگ‌ترین تولیدکننده آهن اسفنجی بر پایه گاز در جهان و جزو ده کشور نخست تولیدکننده فولاد است. همچنین در حوزه معادن و صنایع معدنی، تأمین ماشین‌آلات حفاری و استخراج معادن، اکتشاف تجهیزات ایمنی، ماشین‌های سنگین حمل‌ونقل و تجهیزات کنترلی الکترونیکی که عمدتاً وارداتی هستند، بسیار اهمیت دارد.

جهش تولید در معادن و صنایع معدنی نیازمند رفع فوری چالش‌های اساسی فضای کسب‌وکار، فعال‌سازی معادن کوچک و متوسط غیرفعال و اتخاذ سیاست‌هایی برای توسعه زنجیره ارزش و تولید محصولات پیشرفته و با ارزش افزوده بالا است. همچنین لازم است تا کاهش تصدی‌گری دولت به منظور ایجاد جذابیت برای بخش خصوصی برای حرکت نقدینگی به سمت توسعه معادن و صنایع معدنی کشور انجام شود. توجه به این نکته نیز لازم است که با توجه به شیوع بیماری کرونا و تغییر الگوهای حاکم بر اقتصاد جهانی، لزوم اتخاذ سیاست‌های حمایتی مانند: اعطای تسهیلات بانکی ارزان‌قیمت برای شروع کسب‌وکار و امهال تسهیلات سررسید شده، معافیت‌ها و تخفیف‌های مالیات و بیمه، معافیت و تخفیف در حقوق دولتی معادن، تعریف پروتکل‌های بهداشتی و مذاکره برای تسهیل صادرات به‌ویژه صادرات زمینی و...، علاوه بر موارد ذکر شده در این حوزه لازم و ضروری است و بدون اتخاذ سیاست‌های حمایتی فوق‌الذکر، اهداف جهش تولید در این بخش معدن و صنایع معدنی محقق نخواهد شد.

حوزه دانش‌بنیان

جایگاه ایران در علم و فناوری، از وضعیت مناسبی برخوردار است. علاوه بر این شاخص جهانی نوآوری نیز عملکرد مطلوبی از ایران در این شاخص از خود نشان داده است ۱. ایران که از سال ۲۰۱۱ میلادی، به جمع کشورهای این رتبه‌بندی پیوسته است، در سال‌های گذشته توانسته در بین ۱۲۹ کشور رتبه‌های ۱۱۳ (۲۰۱۳)، ۱۲۰ (۲۰۱۴)، ۱۰۶ (۲۰۱۵) و ۷۸ (۲۰۱۶) قرار گیرد. این روند صعودی، در دو سال اخیر نیز حفظ شده و در حالی که ایران در آخرین گزارش در جایگاه ۷۵ ام قرار گرفته بود، با جهش بلند خود، توانسته است در رده ۶۵ ام جهانی و دوم آسیای مرکزی و جنوبی قرار گیرد. در سال‌های گذشته نیز توجه نسبتاً مناسبی در خصوص شرکت‌ها و واحدهای فعال در حوزه دانش‌بنیان شده است و با توجه به بیکاری بالا در فارغ‌التحصیلان

کشور، ظرفیت‌های بالقوه بسیار زیادی در ارتقای کمی و کیفی عملکرد شرکت‌های دانش‌بنیان وجود دارد که البته لازم است این مهم در میان مدت با توجه به اصلاح رابطه صنعت و دانشگاه در کشور به صورت اصولی و قاعده‌مند صورت گیرد و ارتباط شرکت‌های دانش‌بنیان با دانشگاه‌ها به عنوان مراجع علم و فناوری صورت گیرد. در بخش ظرفیت‌های سخت‌افزاری و امکانات فنی تولید در حوزه شرکت‌های دانش‌بنیان می‌توان صندوق نوآوری و شکوفایی، ۴۳ صندوق پژوهش و فناوری غیردولتی، ۵ صندوق سرمایه‌گذاری جسورانه فعال در فرا بورس و تعداد ۴۹۰۹ شرکت دانش‌بنیان برشمرد.

مهم‌ترین الزامات جهش تولید در این حوزه، عمدتاً در دو محور اصلی اول، تسهیل و تسریع در تأسیس شرکت‌های دانش‌بنیان با حذف فرایندها و بروکراسی غیرضروری در صدور مجوزها و دوم، به‌کارگیری ظرفیت شرکت‌های دانش‌بنیان برای ارتقا و بهبود تولید سایر شرکت‌ها در بخش‌های مختلف صنعتی، معدنی، کشاورزی و خدمات خلاصه می‌شود. ظرفیت‌های نرم‌افزاری و نهادهای رسمی در حوزه شرکت‌های دانش‌بنیان، عمدتاً شامل قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و خدمات صندوق نوآوری و شکوفایی، قانون احکام دائمی توسعه، قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت است.

بخش نفت و گاز

نفت و گاز پیشران اقتصاد ایران محسوب می‌شود. به طوری که با توجه به نحوه ارتباط این منابع با وضعیت مالی کشور و همچنین جایگاه آن‌ها به عنوان نهاده تولید، نیل به اهداف اقتصادی اعم از جهش و رونق اقتصادی کاملاً دور از انتظار است. در صنعت نفت کشور در حال حاضر ۱۰ پالایشگاه نفت وجود دارد که میزان نفت خام و میعانات گازی پالایشی آن‌ها روزانه حدود ۵/۲ میلیون بشکه است. در صنعت گاز نیز حدود ۸ پالایشگاه گاز وجود دارد. صنعت نفت کشور با دارا بودن ۷۵ دکل حفاری خشکی و دریایی و بیش از ۸۰۰ شرکت بخش خصوصی فعال در ساخت تجهیزات صنعت نفت و گاز و اشتغال ۱۰ هزار نفر از ظرفیت و امکانات فنی مناسبی برخوردار است که به دلیل کمبود تقاضا و مشکلات ناشی از تحریم‌ها، بخش زیادی از این ظرفیت بلااستفاده مانده و در صورت تداوم این شرایط امکان برگشت‌پذیری این پتانسیل در سال‌های آتی به مراتب از دست خواهد رفت.

در سال ۱۳۹۶ بخش صنعت بیش از ۲۶ درصد، بخش حمل‌ونقل حدود ۲۵ درصد و خوراک پتروشیمی حدود ۵/۱۱ درصد در مصرف نهایی انرژی کشور سهم داشتند. ۱ تأمین این میزان از انرژی موردنیاز کشور در شرایطی صورت می‌گیرد که متأسفانه منابع مالی مطمئن و باثباتی در اختیار شرکت‌های تولیدکننده نیست. چنین وضعیتی تأمین امنیت پایدار کشور را در سال‌های آتی در معرض آسیب جدی قرار می‌دهد و برخورداری و دستیابی به عرضه مطمئن انرژی با محدودیت مواجه خواهد کرد. لذا در صورت تداوم رابطه مالی کنونی حاکم بر شرکت‌های عرضه‌کننده انرژی، پرداخت یارانه غیر هدفمند به حامله‌ای انرژی، نوع رویکرد حاکمیت و دولت به نفت، گاز و بخش انرژی، همچنین حفظ روند مصرف انرژی به معنای عام و نفت و گاز به معنای خاص، کفایت عرضه انرژی در چنین شیوه حکمرانی بر بخش انرژی در سال‌های آتی نامطمئن و ناپایدار خواهد بود. در بخش ظرفیت‌های نرم‌افزاری و نهادهای رسمی در حوزه انرژی، می‌توان سیاست‌های کلی نظام در بخش انرژی، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، احکام برنامه ششم توسعه، سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف انرژی، قانون هدفمندی یارانه‌ها، ماده ۱۲ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه، قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر، قانون الحاق برخی مواد به تنظیم مقررات مالی دولت (۲) قانون حمایت از توسعه صنایع پایین‌دستی نفت خام و میعانات گازی با استفاده از سرمایه‌گذاری مردمی و سیاست‌های بیانیه گام دوم را برشمرد. به‌طور کلی در بخش نفت و گاز، به دلیل مشخص نبودن رابطه مالی دولت و نفت، عدم وجود قرارداد اجتماعی بین حاکمیت و مردم و نبود منابع پایدار برای شرکت ملی نفت و دیگر شرکت‌های زیرمجموعه وزارت نفت از یک طرف، اثرگذاری بالای متغیرهای برون‌زا مانند تحریم و محدودیت‌های فروش و

تأمین مالی پروژه‌های سرمایه‌گذاری در شرکت‌های زیرمجموعه وزارت نفت از طرف دیگر، امکان دستیابی به هدف جهش تولید را در حال حاضر قرار خواهد داد. در حال حاضر افت شدید قیمت نفت به کمتر از ۲۰ دلار و پیش‌بینی بلومبرگ مبنی بر کاهش قیمت نفت سنگین ایران به حدود ۸ دلار بر چالش‌های فعلی بخش نفت و گاز به شدت خواهد افزود.

بخش پتروشیمی و صنایع پایین‌دستی

در حال حاضر حدود ۵۷ شرکت پتروشیمی با ظرفیت اسمی ۷۴ میلیون تن محصول پتروشیمی در کشور فعال هستند، که با وجود شرایط خاص کشور از محل درآمدهای ارزی صادرات محصولات این صنعت، در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ مسئله تأمین ارز موردنیاز کشور تا حد امکان مدیریت شد. به عبارتی صنعت پتروشیمی افزون بر تأثیر در اقتصاد ملی، در امنیت ملی کشور نیز تأثیرگذار بوده است. از این منظر، توجه به توسعه این صنعت و جلوگیری از خام‌فروشی و تکمیل زنجیره ارزش ضروری است. مطابق جزء ۳ تبصره بند الف ماده ۴۴ قانون برنامه ششم توسعه، ظرفیت تولید محصولات پتروشیمی تا آخر اجرای قانون برنامه باید به صد میلیون تن افزایش یابد.

بر اساس برنامه شرکت ملی صنایع پتروشیمی مقرر شده است تا پایان سال ۱۴۰۰، معادل ۲۵ طرح پتروشیمی با ظرفیت اسمی ۷/۳۴ میلیون تن به بهره‌برداری برسد (عمده طرح‌ها شامل محصولات متانول، اوره آمونیاک و طرح‌های تأمین خوراک است). بر اساس گزارش این شرکت، تا پایان مهرماه سال ۱۳۹۸ از این تعداد طرح ۷ طرح با پیشرفت فیزیکی بیش از ۹۰ درصد، ۳ طرح با پیشرفت فیزیکی بیش از ۸۰ درصد، ۵ طرح با پیشرفت فیزیکی بیش از ۷۰ درصد، ۸ طرح با پیشرفت فیزیکی ۴۵ تا ۷۰ درصد و ۲ طرح با پیشرفت فیزیکی کمتر از ۳۵ درصد در دست اجرا است. با توجه به محدودیت منابع مالی کشور پیشنهاد می‌شود به اجرای طرح‌های پتروشیمی با پیشرفت فیزیکی بالا و یا طرح‌های مرتبط با تأمین محصولات موردنیاز صنایع داخل اولویت داده شود. برای نمونه یکی از طرح‌های در دست اجرای طرح پتروشیمی دی آریا پلیمر "واقع در منطقه خمین است که محصول این طرح پلی‌پروپیلن با ظرفیت ۱۷۵ هزار تن و با پیشرفت فیزیکی ۷۹ درصد است. هرچند پیشرفت فیزیکی این طرح نسبت به برخی از طرح‌ها کمتر است، اما با توجه به کمبود پلی‌پروپیلن در کشور و نیاز بازار داخل، اولویت به اجرای این طرح می‌تواند در جهش تولید صنایع داخلی مؤثر باشد.

هدایت ظرفیت‌های سرمایه‌ای در اقتصاد کشور به سمت سرمایه‌گذاری در حوزه پتروشیمی، از گزینه‌های مهم در دسترس برای توسعه و تکمیل پروژه‌های این صنعت است. با توجه به جذابیت صنعت پتروشیمی، جذب سرمایه‌ها با انتخاب درست طرح‌ها و با در نظر گرفتن سودآوری و بازاریابی مشخص و مناسب آن از طریق فروش اوراق مشارکت مردمی می‌تواند قابل‌دستیابی باشد.

بخش برق

در بخش ظرفیت‌های سخت‌افزاری و امکانات فنی تولید، صنعت برق با دارا بودن ۱۰۰۰ بنگاه متوسط و بزرگ تولیدی و پیمانکاری و حدود ۱۵۰۰ شرکت‌های کوچک، از توان ساخت و زنجیره تأمین بالایی برخوردار است. در حال حاضر بیش از ۹۰ درصد از کل صادرات خدمات فنی مهندسی کشور به صنعت برق تعلق دارد. در این میان توجه به انرژی‌های نو (تجدید پذیر) از اهمیت زیادی برخوردار است. محدودیت منابع مالی از محل عوارض برق موجب شده که اعتبارات لازم برای اجرای سیاست خرید تضمینی انرژی‌های تجدید پذیر منطبق بر هدف مقرر در ماده (۵۰) قانون برنامه ششم توسعه برای توسعه انرژی‌های تجدید پذیر نباشد. یکی از راهکارهای برون‌رفت از این شرایط، توسعه انرژی‌های تجدید پذیر به‌ویژه در شرق کشور باهدف صادرات به کشورهای پاکستان و افغانستان است.

نواحی شرقی کشور از جمله نواحی با پتانسیل بالا برای توسعه نیروگاه‌های بادی است که مقصد برق تولیدی آن‌ها کشور پاکستان و افغانستان با کمبود برق به ترتیب به میزان ۸ و ۴ هزار مگاوات خواهد بود.

پیشنهادی که می‌توان در این زمینه مطرح نمود این است که ساتبا صدور موافقت‌نامه اصولی احداث نیروگاه‌های تجدید پذیری که برق تولیدی‌شان به کشورهای همسایه صادر می‌شود را در اولویت نخست خود قرار دهد. مهم‌ترین الزامات جهش تولید در بخش برق کشور، نگاه جامع و سیستماتیک به زنجیره اولیه صنعت برق از بنگاه‌های تولید کننده تجهیزات و خدمات موردنیاز و زنجیره انتهایی آن یعنی تولید، انتقال و توزیع برق است. در ابتدای این زنجیره بیش از ۱۰۰۰ بنگاه متوسط و بزرگ تولیدی و پیمانکاری وجود دارد که عمدتاً با چالش نامناسب بودن فضای کسب‌وکار، کمبود تقاضا، مواد اولیه و بیشتر متأثر از تبعات جهش نرخ ارز است.

عمده‌ترین مشکل در صنعت برق کشور، ضعف در ساختار حاکمیتی و حکمرانی بد در این حوزه و ساختار نامناسب مالی و غیراقتصادی صنعت برق است که اثرات آن به صورت دومینو وار به کل زنجیره صنعت برق کشور تحمیل می‌شود و این موضوع امکان فعالیت کارآمد بخش خصوصی را مانع می‌شود و به ریسک سرمایه‌گذاری و عدم اطمینان در این حوزه به شدت دامن می‌زند، به گونه‌ای که سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های تولید، انتقال و توزیع برق به کندی صورت می‌گیرد.

بخش کشاورزی و منابع طبیعی

تحقق خودکفایی پایدار در تولید محصولات کشاورزی، نیازمند اصلاح زیرساخت‌های تولید، بهبود سطح فناوری، حرفه‌آموزی کشاورزان و ساماندهی تولید محصولات اساسی از طریق استقرار زنجیره‌های ارزش فراگیر است. بخش کشاورزی نیز متأثر از سایر بخش‌های اقتصادی، در دهه‌های گذشته و به‌ویژه پس از انقلاب اسلامی، به دلایل مختلف سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و غیره به بهانه حفظ شرایط و پیشگیری از بروز چالش برای امنیت غذایی، دچار نوعی سوء مدیریت و عدم شفافیت در فعالیت‌ها شد. در حالی که در صورت وجود استراتژی مشخص توسعه کشاورزی، این شرایط می‌توانست به بهترین فرصت برای تقویت نظام‌های تولیدی و رفع ضعف‌های ساختاری ناشی از اقتصاد نفتی کشور تبدیل شود. ظرفیت‌های زیادی در بخش کشاورزی مغفول مانده است که جا دارد به‌طور اساسی به آن‌ها پرداخته شود. زیر بخش‌های خدمات کشاورزی، صنایع تبدیلی و تکمیلی، انبارداری و گردشگری کشاورزی از جمله پتانسیل‌های شغلی در بخش کشاورزی هستند که استفاده چندانی از آن‌ها به عمل نیامده است و در بازنگری ساختار بخش باید به‌طور جدی مدنظر قرار گیرند.

برخی از نشانه‌ها و تبعات تداوم شرایط موجود را می‌توان در ناموفق بودن اجرای سیاست‌های آمایش سرزمین و بالتبع فشار بیش از حد و نابودی منابع طبیعی؛ بهره‌وری و کیفیت پایین و در عوض ضایعات بالا در بخش تولید؛ ایجاد وابستگی بخش کشاورزی به نهاده‌های تولید اکثر کالاهای اساسی؛ تداوم سیاست دونرخی بودن ارز و در نتیجه واردات بی‌ضابطه؛ نبود تمایل به سرمایه‌گذاری و توسعه فعالیت در بخش کشاورزی و ارتباط ضعیف بین تولید و تحقیق و توسعه مشاهده کرد.

به دلیل ماهیت درون‌زای بخش کشاورزی، انتظار می‌رود این بخش در شرایط نامساعد اقتصادی یکی از پایه‌های مقاومت اقتصادی کشور باشد. وجود نیروهای انسانی تحصیل کرده یکی از مزیت‌های آشکار بخش کشاورزی و منابع طبیعی است و شناسایی نیروهای درون‌زا، نخبگان و متخصصین، فراخوان ایده‌های کارآمد، فراهم کردن شرایط برای استفاده از نظرات کارشناسی و تخصصی افراد صاحب‌نظر و اتخاذ تدابیر مناسب برای تبدیل مقالات و نتایج مطالعات علمی به محصولات تجاری بدون شک به تحقق جهش تولید در این بخش منجر خواهد شد. برخی از نتایج ملموس به‌کارگیری روش‌های علمی و به‌روز در راستای ارتقای تولیدات گیاهی و دامی

را می‌توان در گسترش تولیدات گلخانه‌ای؛ شیوه‌های کشت نوین هیدروپونیک و ایروپونیک؛ گسترش دوقلو زایی در دام‌ها و توسعه پرورش دام‌های دومنظوره و ... مشاهده کرد.

تشکیلات اجرایی بخش کشاورزی دارای یک ساختار منسجم و ریشه‌دار است که با گذشت زمان و در نتیجه بروز شرایط پر نوسان و تجربه مخاطرات فراوان، دارای اندوخته‌ای ارزشمند از تجربیات است که باید به نحوی بالنده در راستای قوی سازی بخش به کار رود. به‌علاوه در بُعد تقنینی، وجود قوانین متعدد و مترقی از جمله قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی و همچنین تأکید بر امنیت غذایی در اسناد و قوانین بالادستی، به‌عنوان پشتوانه‌های جهش تولید در این بخش مطرح هستند که در ادامه به تفصیل مورد بررسی قرار خواهند گرفت. به‌طور خلاصه مهم‌ترین ظرفیت‌های نرم‌افزاری بخش کشاورزی و منابع طبیعی را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

۱. نیروی انسانی تحصیل کرده و متخصص در سطح کشور به همراه تعداد قابل توجه شاغلین موجود؛
۲. وجود دستاوردهای وسیع پژوهشی در حوزه‌های مختلف کشاورزی و منابع طبیعی و امکان تجاری‌سازی آن‌ها در کوتاه‌مدت؛
۳. وجود ساختار و تشکیلات اجرایی با سابقه و ریشه‌دار با تجربیات ارزشمند از تلاش جهادگرانه در بسیج عمومی ظرفیت‌ها؛
۴. جایگاه ویژه امنیت غذایی در سیاست‌های کلی نظام و قوانین توسعه؛
۵. قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی - مصوب ۱۳۸۹/۴/۲۳
۶. سایر قوانین تخصصی و مرتبط با بخش کشاورزی و منابع طبیعی.

کشور ایران از نظر تولید برخی از محصولات کشاورزی در جهان از موقعیتی بهینه برخوردار است. به طوری که ضرورت برنامه‌ریزی کشت و ارائه راهنمای عملی مناسب تولید محصولات کشاورزی با توجه به مزیت‌های نسبی و اقتصادی آن‌ها در مناطق گوناگون کشور کاملاً محسوس است؛ به‌عنوان نمونه، وجود تنوع اقلیمی در کشور باعث ایجاد سازگاری جغرافیایی برای تولید انواع گیاهان دارویی با کیفیت بالا و دارای اعتبار جهانی شده است، که این موضوع می‌تواند به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مزیت‌های اقتصادی بخش کشاورزی مطرح شود. از لحاظ صنایع مرتبط با بخش کشاورزی نیز زیرساخت‌های مناسبی در کشور وجود دارد. این صنایع در زمینه‌های مختلفی از قبیل تولید نهاده‌ها (مانند سم، کود، خوراک دام، طیور و آبزیان، واکسن، سرم و مکمل‌های تغذیه‌ای)، صنایع تبدیلی و تکمیلی، امکانات انبارداری و ذخیره‌سازی و کارخانجات تولید ماشین‌آلات، ادوات و تجهیزات کشاورزی فعال هستند. بر اساس آخرین آمار اعلام شده توسط وزارت جهاد کشاورزی، موجودی ماشین‌آلات مهم کشاورزی از جمله تراکتور، کمباین غلات و تیلر در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال ۱۳۹۶ به ترتیب ۷/۶، ۲/۱ و ۹/۲ درصد افزایش یافته است.

بخش مسکن

مسکن یکی از نیازهای اولیه انسان برای تأمین سرپناه، تشکیل خانواده و متعاقب آن حفظ سلامت و امنیت خانوار است. از طرفی، بخش مسکن به‌عنوان یک بخش اقتصادی مولد و به سبب وابستگی پیشین و پسین گسترده به بسیاری از صنایع می‌تواند محرک بسیاری از بخش‌های تولیدی و اقتصادی در حوزه‌های مختلف بوده و تحرک و رونق آن موجب حرکت و رشد اقتصاد کشور شود. همچنین اهمیت تولید مسکن به دلیل ظرفیت بالای اشتغال‌زایی آن به صورت مستقیم و غیرمستقیم نیز شناخته شده است.

اتخاذ سیاست‌های تحرک‌بخشی به تولید و پویایی بازار مسکن حائز اهمیت بالایی بوده و در صدر سیاست‌های دولت‌ها قرار می‌گیرد. در چند سال گذشته به دلیل تحولات مهمی که گریبان گیر بخش‌های مختلف اقتصادی کشور بوده است، مسکن نیز از این تحولات در امان نبوده و تحولات قابل توجهی را تجربه کرده است.

با عنایت به اینکه در پنج سال گذشته، تولید مسکن با کاهش بسیار شدیدی مواجه بوده به گونه‌ای که به پایین‌ترین حد آمار شروع احداث واحدهای مسکونی جدید در طی یک دهه اخیر رسیده و شکاف تولید و عرضه مسکن متناسب با نیاز و تقاضای بازار نبوده است، از این رو «جهش تولید» در این حوزه که با بازنگری سیاست‌های مالی- اعتباری و حذف مقررات بازدارنده و دست و پاگیر و تسهیل در صدور پروانه‌های ساختمانی و اخذ گواهی ساختمان رخ خواهد داد، ضمن ارتقاء شاخص خانوار در هر واحد مسکونی، می‌تواند تا حدودی افزایش لجام گسیخته قیمت مسکن که به‌ویژه در دو سال گذشته به‌طور متوسط رشد بیش از دو برابری را به همراه داشته تعدیل کند. از سوی دیگر هدایت نقدینگی به بخش تولید مسکن و افزایش عرضه واحدهای ساخته شده به بازار، مضاف بر کاهش آهنگ حرکت مسکن به‌سوی سرمایه‌ای شدن، قادر است از حجم معاملات سوداگرانه و سفته‌بازی در بازار مسکن بکاهد.

برنامه اقدام ملی تأمین ۴۰۰ هزار واحد مسکونی جدید، شامل ساخت ۲۰۰ هزار واحد مسکونی در شهرهای جدید، ۱۰۰ هزار واحد مسکونی حمایتی و اجتماعی در شهرهای کوچک زیر ۵۰ هزار نفر با همکاری بنیاد مسکن و ۱۰۰ هزار واحد مسکونی در بافت فرسوده شهری در قالب طرح ملی بازآفرینی شهری تا پایان سال ۱۳۹۹ است. مقرر شده است تا سازمان ملی زمین و مسکن در تأمین زمین برای ۲۰۰ هزار واحدی که ۱۰۰ هزار واحد آن را بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و ۱۰۰ هزار واحد آن را شرکت بازآفرینی شهری احداث می‌کند، همکاری کند. سیاست دولت در پروژه ۴۰۰ هزار واحدی متمرکز بر تأمین زمین و پروانه ساخت از سوی دولت و مشارکت بخش خصوصی در ساخت و احداث واحدهای مسکونی است. دولت قصد دارد بازار تعهدی مصالح ساختمانی، تأسیسات و خدمات مهندسی را ایجاد کند به‌نحوی که با عاملیت بانک مسکن مصالح از تولیدکنندگان انبوه خریداری و بی‌واسطه در اختیار سازنده قرار گیرد که نگرانی سازندگان را از افزایش قیمت مصالح ساختمانی کاهش داده و انتظار می‌رود باعث تشویق سازندگان و کاهش قیمت تولید مسکن با حذف واسطه‌ها شود. همچنین افزایش سقف وام ساخت مسکن بر اساس مصوبه شورای پول و اعتبار و افزایش زمان بازپرداخت آن در نظر گرفته شده که انتظار می‌رود این اقدام حمایت و تشویق ساخت واحدهای کوچک و متوسط مقیاس را در پی داشته باشد. همچنین در راستای توانمندسازی دولت برای اتمام پروژه‌های نیمه‌تمام که با بودجه عمومی سالیانه قابلیت انجام را ندارند دولت به دنبال عرضه اوراق سهام در بازار سرمایه و استفاده از نقدینگی مردم در قبال اعطای سهام مشارکت به آنان است.

بخش حمل‌ونقل

حمل‌ونقل در طبقه‌بندی ISIC در زمره رشته فعالیت‌های خدماتی قرار می‌گیرد، اما از آنجاکه حلقه واسط زنجیره تولید و مصرف محسوب می‌شود، می‌تواند نقش مهمی در ارتقا و جهش تولید ایفا کند. جهش تولید در بخش حمل‌ونقل در سال ۱۳۹۹، می‌تواند در شقوق مختلف حمل‌ونقل (شامل حمل‌ونقل هوایی، دریایی و ریلی (تجلی پیدا کند. با توجه به زیرساخت‌های نسبتاً مناسب بخش حمل‌ونقل برخی اصلاحات در این بخش می‌تواند به تحرک تولید در این بخش و به‌واسطه ارتباطات پسین و پیشین با سایر بخش‌های اقتصادی بیانجامد. تأکید بیش‌ازحد بر حمل‌ونقل جاده‌ای منجر به استهلاک سرمایه‌های کشور (زیرساختی، انرژی و ...) شده است. به‌رغم تأکیدات اسناد فرادستی و قانونی بر حمل‌ونقل ریلی، در مقام اجرا توجه عملی به این بخش نمی‌شود. عدم اجرای قانون برنامه ششم توسعه مبنی بر اختصاص یک درصد از عواید حاصل از صادرات نفت و گاز به حمل‌ونقل ریلی و موازنه قیمت‌های حامل‌های انرژی به نفع حمل‌ونقل جاده‌ای و به ضرر حمل‌ونقل ریلی از مهم‌ترین موانع توسعه حمل‌ونقل ریلی در کشور است.

پیشرفت بخش حمل‌ونقل یکی از مهم‌ترین شاخص‌های سنجش توسعه‌یافتگی کشورهاست و در نظام رتبه‌بندی بین‌الملل، گسترش سیستم‌های جابجایی کالا و خدمات، جزء شروط و ضرایب برتری کشورها محسوب می‌شود. رشد اقتصادی و اجتماعی جوامع وابستگی مستقیمی به توسعه ارتباطات و تنوع شیوه‌های حمل‌ونقل دارد و متقابلاً بالندگی بخش حمل‌ونقل بدون ایجاد و توسعه زیرساخت‌های اقتصادی و اجتماعی مقدور نیست. ویژگی‌های جغرافیایی جمهوری اسلامی ایران نظیر دسترسی آسان به آب‌های آزاد و استقرار این کشور در محل تلاقی مهم‌ترین کریدورهای حمل‌ونقل آسیا، برنامه‌ریزی برای ارتقای توان ترانزیتی کشور و توسعه حمل‌ونقل چندوجهی را توجیه‌پذیر ساخته است و شکی نیست اگر پتانسیل‌های حمل‌ونقل ایران به‌خوبی شناسایی و تقویت شوند، به‌کشوری قدرتمند در تعاملات جهانی مبدل خواهد شد و منافع سرشاری از محل ترانزیت کالاهای شرق و غرب آسیا به‌دست خواهد آورد. البته این هدف همان‌طور که اشاره شد، در اسناد بالادستی توسعه کشور نظیر سند چشم‌انداز بیست‌ساله و برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی به‌خوبی لحاظ شده است.

این در شرایطی است که کشورهای منطقه به‌خصوص کشورهای حاشیه خلیج فارس و ترکیه اهمیت استفاده از فرصت‌های ترانزیتی را به‌خوبی درک کرده‌اند و با سرمایه‌گذاری و توسعه بخش حمل‌ونقل خود، سهم بالایی از منافع ترانزیت کالا و مسافر منطقه را صاحب شده‌اند. برای مثال، شهر دوبی توانسته است تا از این موقعیت در جهت جذب استعدادها از سراسر جهان و تبدیل خود به کانون جهانی هوانوردی، گردشگری و خدمات پشتیبانی و نیز مرکز اصلی سازمانی مربوط به فعالیت‌های حوزه خاورمیانه بهره‌گیرد. فرودگاه بین‌المللی دوبی در ۲۰۱۸ به سومین فرودگاه بزرگ جهان به لحاظ حجم جابجایی مسافران بین‌المللی (۸۹ میلیون مسافر) تبدیل شد. اعضای شورای همکاری خلیج‌فارس به‌طورکلی در حال تبدیل‌شدن به قدرتی قابل‌توجه در صنعت خطوط هوایی جهانی هستند و میزان جابجایی محموله‌های هوایی توسط این کشورها طی یک دهه اخیر چهار برابر شده است.

ایران دارای ۱۱ بندر اصلی است که سه بندر جنوبی ۹۰ درصد باربری دریایی آن را بر عهده دارند. صنعت کشتیرانی عمده‌تأمل شامل خطوط کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران و شرکت نیمه‌خصوصی نفتکش ایران است. با نوسازی بنادر و افزایش تجارت منطقه‌ای، رشد چشمگیر حجم کشتیرانی ایران مورد انتظار است. طرح‌های توسعه، بهسازی و نگهداری بنادر تجاری کشور از محل درآمد سازمان بنادر و دریانوردی تأمین می‌شود و تنها طرح‌های احداث بنادر کوچک و بنادر صیادی از محل بودجه عمومی تأمین می‌شوند. وجود درآمد متناسب با افزایش میزان مبادلات تجاری این امکان را به وجود آورده است تا ظرفیت لازم در بنادر بازرگانی کشور ایجاد گردد و نگهداری و بهسازی بنادر مذکور نیز روند معمول خود را طی کند و حمل‌ونقل دریایی در تأمین منابع مالی لازم، چندان با محدودیت مواجه نباشد.

موقعیت راهبردی ایران به‌گونه‌ای است که پتانسیل خدمات‌رسانی به تجارت بین‌قاره‌ای را دارد. شبکه‌های ریلی و جاده‌ای ایران در حال ارتقا هستند و برنامه گسترش و توسعه تعدادی از بنادر کشور، تهیه شده است. شرکت راه‌آهن ایران به دنبال برقراری حلقه اتصال شرق - غرب و شمال - جنوب هم برای مسافرت و هم حمل‌ونقل بار است. مسیرهای ترانزیتی ایران در محورهای شرق - غرب و شمال - جنوب در شکل ۱ نشان داده شده است.

بخش فناوری اطلاعات

تحقق هدف (جهش تولید) مستلزم رفع موانع تولید، برداشتن محدودیت‌های غیرضروری تولید و حمایت از تولید است. این عوامل و نحوه مواجهه با آن‌ها در حوزه‌های مختلف اقتصادی، صنعتی و فناوری قابل بررسی هستند. با استفاده از فناوری‌های نوین به‌ویژه فناوری اطلاعات و ارتباطات و به‌کارگیری قابلیت‌های پرشمار آن‌ها می‌توان ملزومات تحقق هدف «جهش تولید» را در کشور

فراهم کرد. یکی از مسائل مهم تولید در کشورمان، ارتباط و تعامل تولیدکنندگان با دستگاه‌های حاکمیتی و بخش عمومی غیردولتی است. به‌عنوان نمونه تولیدکنندگان برای پیشبرد امر تولید باید مجوزهای لازم را از دستگاه‌های مربوطه دریافت کنند. تولیدکنندگان مشکلات زیادی را برای اخذ مجوزها مطرح می‌کنند که بسیاری از آنها به وجود دیوانسالاری غیرضرور، غیرشفاف و رانت جویانه مرتبط هستند. با به‌کارگیری صحیح دولت الکترونیک در کشورمان می‌توان ساختارها و فرایندهای ارتباط دولت با تولیدکنندگان و کسب‌وکارها را بازمهندسی کرد. حذف دیوانسالاری غیرضروری و جایگزینی آن با یک نظام شفاف، پویا و رانت ناپذیر با اجرای صحیح دولت الکترونیک در کشور امکان‌پذیر است.

امروزه در کشورهای پیشرفته جهان از مزایای فناوری اطلاعات و ارتباطات برای افزایش بهره‌وری در تولید محصولات صنعتی و کشاورزی استفاده فراوانی می‌شود. در کشورمان اقدامات مقدماتی انجام شده اما نیازمند توجه سیاست‌گذاران و مجرایان دولت است. فناوری‌های مختلفی مانند اینترنت اشیا، زنجیره بلوکی، رایانش ابری، سنجش از دور و نظایر آن می‌توانند برای تحقق هدف «جهش تولید» مورد بهره‌برداری قرار گیرند. گسترش استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات مستلزم توسعه زیرساخت‌های این بخش است. استفاده از فرصت‌ها و منابع کمیاب نظیر فضای فرکانسی کشور برای توسعه زیرساخت‌های ارتباطات سیار ضروری به نظر می‌رسد.

در صورت استفاده از باندهای ۷۰۰ و ۸۰۰ مگاهرتز فضای فرکانسی کشور حتی در صورت استفاده از تجهیزات فعلی ارتباطات سیار کشور می‌توان ظرفیت این شبکه ارتباطی را تا پنج برابر افزایش داد. استفاده از این فرصت‌های جدید نیازمند اصلاح قوانین گذشته است. در بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات، ظرفیت‌های زیادی نیز توسط بخش خصوصی ایجاد شده که در سال‌های گذشته کمتر مورد استفاده قرار گرفته است. ظرفیت‌های دفاتر ICT روستایی و دفاتر پیشخوان دولت و بخش عمومی غیردولتی، همچنین ظرفیت‌های بخش پست غیردولتی کشور برای تحقق هدف «جهش تولید» آمادگی زیادی دارند که نیازمند توجه سیاست‌گذاران و مجریان است.

به‌عنوان مثال اینترنت اشیا، یکی فناوری‌های جدید حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات است که استفاده از آن در حوزه‌های مختلفی مانند کشاورزی، صنایع، بهداشت و درمان و نظایر آن در حال گسترش است. به‌کارگیری فناوری اینترنت اشیا در حوزه‌های مختلف سبب افزایش بهره‌وری، کاهش تلفات محصول و ضایعات، استفاده بهینه از نهاده‌ها و مواد اولیه می‌شود. همچنین امکان تشکیل و فعالیت کسب‌وکارهای خصوصی جدید بر پایه این فناوری وجود دارد که خود موجبات هدایت سرمایه‌های بخش خصوصی به سمت تولید می‌شود. چندین طرح اینترنت اشیا خصوصاً در حوزه کشاورزی به‌صورت آزمایشی در حال اجرا هستند اما به‌طور کلی استفاده از فناوری اینترنت اشیا در کشورمان به‌کندی پیش می‌رود.

استفاده از فناوری‌های نوین خصوصاً به‌کارگیری فناوری اینترنت اشیا در سال ۱۳۹۹ و برای تحقق اهداف بلند جهش تولید در کشور اثربخش خواهد بود. اما چالش‌های متعددی برای توسعه به‌کارگیری فناوری اینترنت اشیا در کشورمان وجود دارد که برخی از آنها از وجود خلاءهای قانونی حکایت دارد. مسائل و چالش‌های مختلفی در بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات (فاوا) کشور وجود دارند. حل برخی از آنها به‌منزله برداشتن گام‌هایی بزرگ در راستای تحقق هدف «جهش تولید» در کشور است. مسائل و چالش‌های اصلی فناوری اطلاعات و ارتباطات فاوا کشور عبارت‌اند از:

۱. کندی پیشرفت اجرای دولت الکترونیک

۲. عدم امکان استفاده اپراتورهای مخابراتی از باندهای فرکانسی ۷۰۰ و ۸۰۰ مگاهرتز برای گسترش ارتباطات سیار کشور

۳. تداوم تصدی‌گری دولت در بخش پست کشور
۴. نامناسب بودن سطح استفاده از مزایای فناوری اینترنت اشیا
۵. نامناسب بودن سطح استفاده از مزایای فناوری‌های زنجیره بلوکی و ارزش‌های مجازی رمزنگاری شده
۶. عدم همکاری دستگاه‌های اجرایی برای ارائه خدمات فضاپایه
۷. عدم استفاده مناسب از ظرفیت‌های دفاتر ICT روستایی و دفاتر پیشخوان دولت و بخش عمومی غیردولتی

بخش گردشگری

صنعت توریسم و سهم آن در اقتصاد ملی کشورها از جمله مباحث مهمی است که موردعنايت تمام کشورها قرار گرفته است و در ارتباط تنگاتنگ با صنایع زیر می‌باشد:

۱. هتلداری
۲. حمل‌ونقل
۳. آژانس‌های مسافرتی
۴. صنایع دستی
۵. رستوران‌داری
۶. صنایع غذایی
۷. کشاورزی

اصلی‌ترین کارکرد این صنعت کسب درآمدهای ارزی، توزیع مجدد درآمدها، ایجاد زمینه اشتغال، فروش کالاها و خدمات موردنیاز گردشگران و به‌ویژه صنایع دستی توسعه حمل‌ونقل و رونق اقتصادی است. در شرایط موجود که تولید نفت به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع درآمدی کشور به دلیل تحریم‌های ظالمانه به شدت کاهش یافته و سایر صنایع نیز به دلیل تحریم‌های بانکی و مبادلات مالی بین‌المللی دچار مشکل شده‌اند، صنعت گردشگری به‌عنوان یکی از صنایعی است که می‌تواند با تاب‌آوری در شرایط تحریم به سهم بزرگی در اقتصاد کشور دست یابد. ورود بیش از هفت میلیون و هشتصد هزار نفر توریست ورودی به کشور در سال ۹۷ و افزایش ۵۲ درصدی نسبت به سال قبل از آن (با وجود تحریم‌ها) و افزایش ۳۰ درصدی ورودی‌ها به کشور در ۵ ماهه نخست سال ۱۳۹۸ نسبت به سال ۹۷ نشان از روند رو به رشد صنعت توریسم یا گردشگری در کشور دارد. از طرف دیگر صنایع دستی به‌عنوان یکی از مزیت‌های نسبی کشور و مکمل صنعت توریسم که گروه عظیمی از مشاغل خانگی را به خود اختصاص داده، در چند سال اخیر روند رو به رشدی داشته است و قریب دو میلیون نفر (به‌صورت رسمی و غیررسمی) در این حوزه اشتغال دارند. این بخش به‌عنوان یکی از ظرفیت‌هایی که می‌تواند تعادل بین کار و زندگی را برای جامعه زنان ایجاد نماید، نیازمند ساماندهی و هدایت مؤثر است.

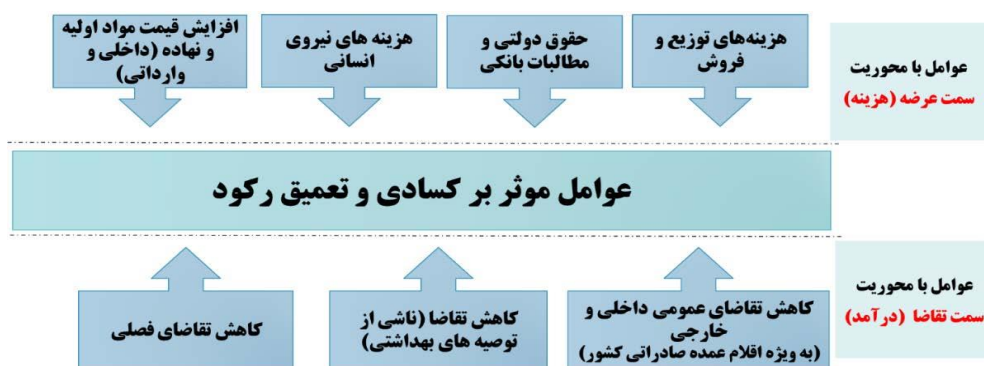
البته شایان ذکر است که با توجه به شیوع ویروس کرونا در کشور و جهان، قطعاً حوزه گردشگری و خدمات مربوط بیشترین آسیب را دیده و خواهد دید و مشخص نیست چشم انداز این ویروس به چه نحو بوده و حوزه گردشگری و خدمات مربوط تا چه زمانی با افت شدید تقاضا مواجه خواهند بود. در عین حال استفاده از راهکارهای پیش فروش خدمات گردشگری و ... به متقاضیان برای فصول

آتی و حتی سالهای آتی میتواند به عنوان یک راهکار برای جلوگیری از تعطیلی گسترده این بخش از یک سو و پیش خرید خدمات گردشگری با قیمت پایینتر و استفاده از آن در فصول آتی برای مردم مورد توجه قرار گیرد.

د. آسیب شناسی برنامه های رونق تولید در سال ۱۳۹۸ : بررسی برنامه های ۷ گانه رونق تولید در سال گذشته نشان میدهد علیرغم دستاوردهای قابل توجه در وضعیت تحریمی، محدودیتهایی هم وجود داشته است. عوامل موثر بر عدم تحقق کامل برنامه ها را میتوان در دو سطح کلان و بخش تقسیم بندی کرد.

• **اهم موانع در سطح کلان (فرابخشی):** شدت تحریم ها، ضعف در هماهنگی های نهادی در اجرای مصوبات ستاد تسهیل، کمبود تقاضا (به واسطه کاهش قدرت خرید خانوار و کاهش مخارج غیرجاری دولت)، محدودیت منابع ارزی و ریالی مورد نیاز در نهضت ساخت داخل، ناکارآمدی های نظام بیمه، مالیات، نهادهای مالی و سرمایه گذاری تخصصی در تامین مالی تولید و مشکلات مرتبط با محیط سرمایه گذاری و کسب و کار.

شکل ۵- محدودیتهای وارده بر اقتصاد ایران با شیوع ویروس کرونا

• **اهم موانع در سطح بخش:** هدفگیری برنامه ها به سمت عرضه و توجه محدود به تحریک تقاضا (با توجه به شرایط رکودی حاکم)، محدودیت در تامین نهاده های تولید به واسطه دشواری های تحریم، کمبود نقدینگی واحدهای تولیدی، محدود بودن نهاده های مالی تخصصی جهت ضمانت تفاهمنامه های منعقد شده های کالایی، غیرقابل پیش بینی بودن تغییرات قیمت نهاده ها (به تبع تغییرات نرخ ارز)، محدودیت در زیرساخت های آماری و اطلاعاتی برای پایش تحقق برنامه ها، توجه محدود به برنامه رسوخ و ارتقاء فناوری و همچنین سرمایه گذاری نسبتاً محدود در حوزه صنایع نوین و دانش بنیان.

ه. آسیب شناسی تجارب حمایت از تولید در ایران

واقعیت‌های قابل مشاهده از تولید و سرمایه‌گذاری در ایران؛ با وجود حجم قابل توجه احکام قانونی مصوب در ۱۰ سال اخیر برای حمایت از تولید و تخصیص منابع مالی با هدف حمایت از تولید، اما فعالان تولید و سرمایه‌گذاری در ایران معمولاً از شرایط تولید و کسب و کار احساس نارضایتی میکنند. در ارزیابی‌های بین‌المللی از سهولت کسب و کار، رقابت‌پذیری و حقوق مالکیت نیز نه فقط ایران جایگاه نامطلوبی دارد، بلکه تلاش‌های دولت برای بهبود این جایگاه نیز عمدتاً مؤثر نبوده و عمده ارتقای رتبه‌ها متأثر از تغییر در تعاریف شاخصها و روشهای محاسبه بوده است. علاوه بر ارزیابی‌های کمی داخلی و خارجی، گزارشهای مستند از نظر فعالان اقتصادی در ایران نیز نشان میدهد از منظر آنها، قوانین و مقررات ناظر به تولید و سرمایه‌گذاری در ایران هم بی‌ثبات هستند هم غیرقابل پیش‌بینی و هم با ضمانت اجرای اندک؛ به طوری که برای شهروندان و فعالان اقتصادی، امکان شانه خالی کردن از اجرای تعهدات خود، چندان دشوار و پرهزینه نیست. برای کارآفرینی به معنی تأسیس نوآورانه بنگاه و رشد سریع و خلاقانه آن، مصادیق چندانی در ایران یافت نمیشود و کمتر کارآفرین یا تولیدکننده ایرانی را می‌توان یافت که از مقیاس کوچک شروع کرده و به تدریج به حد دستیابی به فناوری و صادرات بزرگ رسیده باشد و کمتر برند ایرانی را میتوان در بازارهای جهانی یا حتی فروشگاه‌های کشورهای منطقه پیدا کرد.

آسیب‌شناسی قوانین و رویکردها در حمایت از سرمایه‌گذاری و تولید؛ بررسی احکام قانونی حمایت از تولید در قوانین برنامه پنجساله توسعه نشان میدهد از سال ۱۳۶۸ تاکنون ۲۰ نوع حمایت از واحدهای تولیدی در این قوانین تصویب شده که عبارتند از: حمایت‌های ارزی، بیمه‌ای، تأمین مالی، ترجیحی، تشکیلاتی، تضمین خرید محصولات، تعرفه‌ای، دسترسی به بازار، دیپلماتیک، رسانه‌ای تبلیغاتی، رقابت و تسهیل ورود، زیرساختی، فنی و آموزشی، قضایی، کلی، مالکیت، معنوی، مالیاتی، مقرراتی، منطقه‌ای و یارانه‌نهادها. این حمایتها همه از یک نکته مشترک برخوردارند: مستقیم یا غیرمستقیم حاوی رانت هستند. به عبارت دیگر، تعداد داوطلبان دریافت آنها، معمولاً از تعداد و ظرفیت عرضه این حمایتها بیشتر است؛ اما برای انتخاب مستحق‌ترین داوطلبها، از میان انبوه داوطلبان صف کشیده برای دریافت این حمایتهای رانتی، معمولاً شاخص یا شروط شفاف و متمایزکنندهای ذکر نمیشود. در نتیجه کسی که به منبع رانت یا مسئول توزیع‌کننده حمایت، دسترسی نزدیکتر داشته باشد و بتواند نظر او را جلب کند، معمولاً در دریافت حمایتها از سایر داوطلبان جلو میافتد که این مسئله، رانت و حمایت تخصیصی را به فساد آلوده می‌کند.

دو سؤال؛

معیار و نحوه انتخاب داوطلبان مستحق دریافت حمایتهای رانتی محدود، چگونه باید باشد؟ از کجا معلوم این مدعی صادق، بهترین کارآفرین برای هزینه‌بینه این تسهیلات در جهت اهداف رشد و اشتغالزایی است؟ و از کجا معلوم گیرنده صادق تسهیلات، به دلیل بی‌مبالاتی، منابع رانتی را هدر ندهد؟

به طور کلی در دهه‌های اخیر، مجلس و دولت برای حمایت از تولید، عمدتاً بر توزیع کمکهای رانتی از مدعیان سرمایه‌گذاری و تولید و متقاضی حمایت دولتی متمرکز بوده است. این توزیع رانت، معمولاً بدون معیار مشخصی برای انتخاب مستحق‌ترین کسب و کارهای داوطلب دریافت این کمک‌های رانتی، عواقبی پدید آورده است که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از:

- هدر رفتن بخشی از منابع و کمک‌ها
- ایجاد زمینه فساد و امضای طلایی
- انحراف واحدهای تولیدی از ترکیب بهینه عوامل تولید و رشد نامتوازن

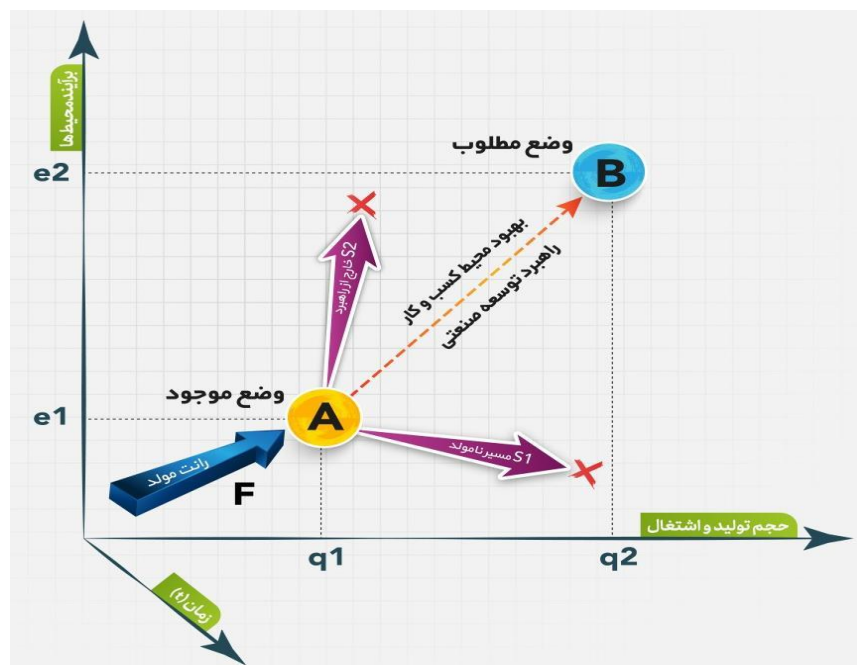
- انحراف همت و دغدغه تولیدکننده ایرانی از دستیابی به فناوری بهتر، قیمت تمام شده پایین تر و حداکثر سازی بهره وری، به جستجو و دریافت رانت.
- انحراف در کیفیت محصول تولیدی بر اثر دریافت و به کارگیری کمکهای ارزان و رانتی.
- منع صدور مجوز به دلیل اینکه به هر دارنده مجوز، رانتی تعلق می‌گیرد.

موانع سرمایه گذاری و تولید در ایران: مطالعات در سالهای اخیر نشان میدهد موانع سرمایه گذاری تولید در ایران را میتوان در محورهای ذیل دسته بندی کرد:

- فقدان راهبرد توسعه صنعتی و جهت گیری در حمایتها
- ایجاد انحصار و محدودیت صدور مجوز به کسب وکارهای جدید
- وجود مسیرهای فعالیت نامولد رقیب تولید
- امنیت سرمایه گذاری اندک
- فقدان یادگیری و تسلط بر فناوری
- محیط کسب وکار نامطلوب و اقتصاد غیررسمی

و. الگو: شمای الگوی راهبردی تولید، هر هشت جزء مؤثر در حمایت از تولید و ارتباطات و تأثیرات متقابل را به صورتی یکپارچه نشان میدهد.

شکل ۶- مدل مفهومی الگوی راهبردی تولید در ایران

راهبردهای الگو:

- تدوین راهبرد توسعه صنعتی و انتخاب پیشران ها
- شفافیت، رقابت و تسهیل ورود به کسب و کارها و اداره بنگاه ها
- کاهش هزینه فرصت تولید از طریق هزینه دار کردن فعالیت های نامولد رقیب تولید
- تأمین امنیت سرمایه گذاری و کاهش هزینه های مبادله
- توسعه و ارتقای تأمین مالی تولید
- ثبات و پیش بینی پذیری بازار ارز و حفظ رقابت پذیری تولید داخل
- دستیابی به فناوری های برتر و تجاری سازی آنها
- رسمی شدن کسب و کارها و کاهش بخش غیررسمی در اقتصاد

ز. ترسیم وضع مطلوب ایجاد جهش در تولید کشور

- ضمانت اجرایی قوانین و مقررات، در حداکثر ممکن باشد به طوری که هیچکس نتواند از اجرای تکلیف قانونی شانه خالی کند.
- حقوق مالکیت، شفاف و دقیق تعریف و با قاطعیت تضمین شود به طوری که تجاوز به مالکیت شهروندان برای هیچکس (اعم از اشخاص حقیقی و حقوقی، ذی نفوذان و ...) مقرون به صرفه نباشد و هر شهروندی بتواند سهل و سریع بتواند حق عادلانه اش را دریافت کند.
- فقط کار و ابتکار منشاء درآمد باشد و با رانت و امتیازهای ناعادلانه، نتوان درآمد کسب کرد.
- قوانین، مقررات و سیاستهای مؤثر بر اقتصاد و کسب و کار، برای همه روشن، بدون پیچیدگی و بدون تناقض، و غیر قابل تفسیر باشد.
- قوانین، مقررات، رویه ها و سیاستهای مؤثر بر اقتصاد و کسب و کار، تا حد ممکن تغییر نکنند و تغییرات احتمالی آن قابل پیش بینی باشد و از قبل به اطلاع همه برسد.
- اطلاعات مورد نیاز برای کسب درآمد مشروع، شفاف و در اختیار همه باشد.
- فعالیت زیرزمینی برای هیچ تولیدکننده ای مقرون به صرفه نباشد و همه فعالیت های اقتصادی، شفاف و در معرض دید و اطلاع حکومت و سایر فعالان اقتصادی باشد.
- شرایط دریافت مجوز و ورود به کسبوکارها برای همه داوطلبان سهل، سریع و ارزان باشد. هیچ مانع و بهانه ای نباید مانع ورود متقاضیان ذیصلاح جدید به کسب و کارهای مورد نظرشان باشد یا این کار را به تاخیر اندازد.
- سازوکارهای تأمین مالی مشروع، گسترده، سهل و قابل دسترسی برای همه باشند. ابزارهای جذب پس اندازها و تزریق آن به متقاضیان وجوه، کارآمد و سالم باشند.
- فرهنگ کاری و قوانین کار در جهت همکاری و نفع مشترک کارگر و کارفرما تدوین و اجرا شود.
- فرهنگ مصرفی در جهت پس انداز و سرمایه گذاری حداکثری و نیز حمایت از تولیدکننده داخلی باشد.
- کالاهای قاچاق، غیراستاندارد، تقلبی و زیرزمینی امکان حضور در بازار را نداشته باشند. جریمه قاچاق، تقلب و فرار مالیاتی به حدی سنگین باشد که اقدام به آن مقرون به صرفه نباشد.
- نقش دولت در اقتصاد، به سیاستگذاری، هدایت و نظارت و محدوده تعریف شده در قانون اجرای سیاستهای کلی اصل چهل و چارم قانون اساسی و قانون مدیریت خدمات کشوری؛ محدود شود.

- فعالیت های اقتصادی غیرمولد نظیر دلالی مکرر محصولات تولیدی، با اشراف دولت و وضع مالیات مؤثر بر آن، مقرون به صرفه نباشد.

- نرخ های اشتغال، رشد و بهره وری و نیز پراکندگی و مقیاس واحدهای تولیدی در نقطه بهینه قابل حصول (بالقوه) مطابق راهبرد توسعه تولید قرار دارند.

ح. راهبردها و راهکارها تولید در کشور

یک) تعیین اولویت های اصلی تولید

ایران در تولید برخی کالاها و خدمات، ظرفیت یا مزیت نسبی یا راهبردی دارد. برخی فعالیتهای صنعتی هم به دلایل و رویکردهای گوناگون برای کشور ضروری تشخیص داده می شود (مانند ضرورت دستیابی به فناوری های پیشتاز یا آینده، ضرورت اشتغال دانش آموختگان دانشگاهی یا ضرورت ماندن جمعیت در نزدیکی مرزهای کشور) برای تحقق این ضرورتها و استفاده از مزیت های کشور، لازم است راهبرد توسعه صنعتی (یا تولید) در ایران تدوین و ابلاغ شود.

به این ترتیب، در برخی صنایع که کشور در آنها مزیت کمتری دارد (و طبعاً اشتغال و عمق فناوری کمتری هم دارند)، با کاهش تعرفه ها، تعداد بنگاه های کوچک و فاقد توجیه، حذف می شوند و در حوزه های واجد مزیت (اشتغالزا، فناوری قابل حصول جهانی، متناسب با اقلیم ایران و...) تعرفه های مؤثر و زماندار وضع شود. طبعاً حمایت های مالی و تسهیلات ارزان قیمت دولتی فقط بر اساس راهبرد توسعه صنعتی و بصورت «رانت های مولد و ارزش افزا» به شکلی شفاف و روشن و با ضریب اصابت حداکثری توزیع شود. تجربه کشورهای موفق تازه صنعتی شده جهان نشان می دهد که یکی از اصلی ترین اقدامات این کشورها، اتخاذ استراتژی توسعه صنعتی می باشد. استراتژی توسعه صنعتی، تعیین تکلیف سه حوزه به این شرح است:

۱. صناعی باید مورد حمایت قرار گیرند؛

۲. نوع یا انواع حمایت هایی که باید از صنایع صورت گیرد (حمایت های مالی، تعرفه ای، بیمه ای و ...) و بازه زمانی حمایت ها؛

۳. نهادها و دستگاه هایی باید در این زمینه همکاری کرده و انواع هماهنگی های مورد نیاز، پس از تعیین سه امر پیش گفته، لزوم هماهنگی میان سیاست های صنعتی، اعتباری، فناوری، علمی، تجاری و غیره مطرح است تا حمایت های صورت گرفته از تولید هدفمند بوده و پراکنده و غیرمؤثر نباشد. با این حال، مطالعه ای که راجع به کیفیت و کمیت انواع حمایت های مقرر شده در قوانین برنامه توسعه در مرکز پژوهش ها صورت گرفته، نشانگر آن است که (وجود تشتت آرا در سیاستگذاران، نبود یک نگرش منظم و واحد درخصوص راهکارهای رشد تولید داخلی، فقدان وجود یک استراتژی مشخص توسعه صنعتی، نبود یک نهاد مرکزی مدیریت کننده و تعیین کننده نوع حمایت ها) از ضعف های مهم حمایت قانونی از کسب و کارهاست.

کشور ما همچنان از فقدان استراتژی توسعه صنعتی رنج می برد؛ " آنچه در برنامه های توسعه صنعتی پس از انقلاب مشاهده می شود، عدم تعیین استراتژی توسعه صنعتی است." شایان ذکر است هر چند سه چهار تلاش در این زمینه صورت گرفته که اصلی ترین آن در سال ۱۳۸۲ صورت گرفت؛ اما همه این تلاش ها شاید به دلیل نبود اراده سیاسی کافی نافرجام بوده اند. در بند الف ماده (۴۶) قانون برنامه ششم توسعه، تلاشی مجدد برای طراحی این استراتژی صورت گرفته و اولین گام از گام های تدوین آن، که اولویت بندی صنعتی بود، به عنوان تکلیفی برای وزارت صمت تعیین شد. تهیه گزارش های لزوم و چگونگی استراتژی توسعه صنعتی توسط مرکز پژوهش های مجلس و اقبال ریاست مجلس به آن و دستور تهیه گزارش های نظارتی در مورد بند مربوطه در قانون برنامه ششم توسعه، از اقدامات دیگر مجلس دهم درمقابل با این نقصه بزرگ بود. همچنین مرکز پژوهش ها تلاش کرد تا با تشکیل کارگروه نظارتی بند الف ماده (۴۶) قانون برنامه ششم توسعه، به بررسی اولویت ها و حمایت های

دستگاه‌های مختلف اجرایی کشور پرداخته و گزارش نظارتی در این خصوص تهیه کرده است. با توجه به اینکه همچنان اولویت‌های صنعتی کشور که توسط وزارت صمت احصاء شده است، به تصویب هیئت وزیران نرسیده است و از سوی دیگر، در صورت مشخص شدن اولویت‌های صنعتی، چگونگی حمایت و هماهنگی سیاست‌ها و دستگاه‌های اجرایی مختلف کشور در مورد آن مشخص نشده است، استمرار نظارت مجلس تا دستیابی کشور به استراتژی توسعه صنعتی و هماهنگی سیاست‌های جهش تولید در این راستا ضروری به نظر می‌رسد.

*اقدامات

دستگاه متولی	الزامات قانونی/مقرراتی	راهکارهای سیاستی/اقدامات
سازمان برنامه و بودجه/وزارت صمت	بند «الف» ماده (۴۶) قانون برنامه ششم توسعه	استقرار دبیرخانه تدوین فهرست اولویت‌ها در سازمان برنامه و بودجه (با همکاری وزارت صمت) و ارائه نتایج گزارش‌های تدوین اولویت دستگاه‌ها به این دبیرخانه
سازمان برنامه و بودجه/وزارت صمت	بند «الف» ماده (۴۶) قانون برنامه ششم توسعه	تشکیل شورای کارشناسان (ذیل دبیرخانه) با دعوت از کارشناسان دستگاه‌ها، ارزیابی گزارش‌های موجود و ایجاد وفاق در منطق‌ها و روش اولویت‌بندی با دو وظیفه: تدوین فهرست اولویت‌ها به صورت سناریوسازی (با توجه به تأثیرگذاری متغیرهای بیرونی بر نتایج به‌ویژه در وضعیت تحریم) بررسی حیطه وظایف و اختیارات دستگاه‌های مختلف در تدوین فهرست اولویت‌ها و ارائه پیشنهادات اصلاحی برای بهبود مسیر اجرا به هیئت‌دولت
سازمان برنامه و بودجه/وزارت صمت/ ستاد اقتصادی دولت	عدم نیاز به قانونگذاری جدید	هدف‌گذاری چند پروژه موجود یا پروژه‌های بزرگ جدید (طرح‌های ترانزیتی، مسکن، انرژی و...) در قالب پروژه‌های عمرانی خود و با در نظر گرفتن سه شاخص ارزیابی، اشتغالزایی و دوره اجرا، و همچنین تأمین مالی از طریق گواهی سپرده یا صندوق پروژه (در صورت نیاز با تضمین دولت) یا انتشار اوراق دولتی
سازمان برنامه و بودجه با همکاری کلیه دستگاه‌های اجرایی	عدم نیاز به قانونگذاری جدید	تدوین استراتژی توسعه صنعتی (در میان مدت)

دو) افزایش انگیزه تولید از طریق هزینه‌دار کردن فعالیت‌های نامولد رقیب تولید

مطالعات مرکز پژوهش‌های مجلس نشان می‌دهد افزایش تولید و اثربخش شدن سیاست‌های حمایت از تولید در کشور، بدون توقف سودآوری فعالیت‌های نامولد (نظیر کسب سود از خریدوفروش مکرر مسکن، خودرو، سکه، طلا، ارز و...) با اهداف سوداگرانه و سفته‌بازانه) امکان‌پذیر نبوده و همه حمایت‌ها و سیاست‌های این حوزه را با شکست مواجه می‌سازد چراکه در شرایطی که سودهای کلان به راحتی از طریق سفته‌بازی و سوداگری در حوزه‌های مختلف قابل حصول است و باوجود سود بالای این نوع سوداگری‌های نامولد، سرمایه‌گذاری تولیدی و اشتغالزای، با ریسک‌ها و ناطمینانی‌های مختلف در حوزه تولید، طبعاً اقتصادی نخواهد بود. فعالیت‌های نامولد مبتنی بر عایدی سرمایه به دلیل افزایش قیمت خود سرمایه و نه کاری که انجام می‌دهند، شکل می‌گیرند. این فعالیت‌ها ضربه‌ای جدی به واحدهای تولیدی در کشور وارد می‌کنند زیرا سود حاصل از تولید

در بسیاری از موارد کمتر از سود ناشی از سرمایه‌گذاری در این نوع فعالیت‌های نامولد است. این فعالیت‌های مخرب عمدتاً در بستر زمان شکل می‌گیرند و بدون انجام فعالیتی مؤثر که ارزشافزوده واقعی ناشی از تولید کالا یا خدمات ایجاد کند، بر ارزش سرمایه ساکن می‌افزایند. عایدی سرمایه ناشی از افزایش قیمت، به واسطه نگهداری کالاهای بادوام که بالاتر از متوسط تورم کشور رشد قیمتی دارند، ایجاد می‌شود و از مهم‌ترین مصادیق آن می‌توان به مواردی چون نگهداری ارز، فلزات گرانبها و ملک اشاره کرد.

*اقدامات

دستگاه متولی	الزامات قانونی/مقرراتی	راهکارهای سیاستی/اقدامات
دولت/مجلس	نیازمند قانونگذاری	وضع مالیات بر عایدی سرمایه (CGT) در حوزه مسکن، طلا، ارز، خودرو ... با هدف کنترل
		خریدهای سفته‌بازانه و سوداگری در بازار
دولت/مجلس	اصلاح قانون (قانون مالیات‌های مستقیم)	وضع مالیات بر سود سپرده‌های بانکی (سپرده‌های اشخاص حقوقی و اشخاص حقیقی کلان) پس از تمهید شرایط لازم از جمله کنترل ورود نقدینگی به سایر بازارها
بانک مرکزی/ وزارت امور اقتصادی و دارایی	بند «ح» تبصره «۱۶» بودجه ۹۸	مقابله با سفته‌بازی در بازارهای دارایی از طرق رصد و کنترل تراکنش‌های بانکی
بانک مرکزی	نیازمند مصوبه شورای پول و اعتبار	اجازه افتتاح مجدد حساب‌های سرمایه‌گذاری دوساله و بالاتر
بانک مرکزی	نیازمند مصوبه شورای پول و اعتبار	کاهش نرخ سود سپرده اشخاص حقوقی و کوتاه‌مدت حقیقی و حقوقی (با اولویت سپرده‌های بزرگ)
بانک مرکزی	عدم نیاز به قانون جدید	ثبات‌بخشی به بازار ارز و طلا از طریق مدیریت انتظارات و سامان‌بخشی به بازار نیما و بازار متشکل ارزی و ...

سه) شفافیت، رقابت و بهبود محیط کسب و کار و ارتقای امنیت سرمایه‌گذاری

مطالعات محیط کسب و کار بر یک پیش فرض استوار است که تحقیقات را چارچوب داده و حوزه مطالعه را روشن می‌کند: در هر جامعه‌ای، برخی انسانها دارای شم کارآفرینی (توان تشخیص فرصتها، تحمل خطر ورود به کسب و کارهای جدید و سرمایه‌گذاری و تأسیس واحد تولیدی) بالاتری نسبت به بقیه هستند. اگر فضای سرمایه‌گذاری و محیط کسب‌وکار مناسب باشد، ظرفیت‌های کارآفرینی این افراد از حالت بالقوه به بالفعل تبدیل می‌شوند و به نسبت شم اقتصادی و روحیه کارآفرینی خود، به میدان می‌ایند و کسب‌وکار راه می‌اندازند یا توسعه می‌دهند. به عبارت دیگر، در فضای سرمایه‌گذاری و محیط کسب‌وکار مطلوب، بنگاه‌ها به راحتی متولد و اداره می‌شوند و رشد می‌کنند. امری که در کشور ما با دشواری‌های زیادی همراه است. مصادیق بهبود محیط کسب‌وکار عبارت اند از: شفافیت اطلاعات مورد نیاز واحدهای تولیدی، سهولت دریافت مجوزهای کسب‌وکار، ثبات مقررات و رویه‌های اجرایی، تضمین حقوق مالکیت با نیروی انتظامی و دادسراهای مجهز و کارآمد و به طور خلاصه، تولید خدمات عمومی برای فعالیتهای اقتصادی نظیر امنیت که منفعت آن به همه می‌رسد و زمینه را برای ظهور و فعالیت کارآفرینان مهیا می‌کند. موضوع مهم در محیط کسب و کار ارتقای امنیت اقتصادی است. تاوقتی امنیت سرمایه‌گذاری در کشور پایین باشد و فعالان اقتصادی نگران ایفا نشدن تعهدات مالی و کاری طرفهای قراردادهایشان باشند و در صورت مواجهه با کلاهبرداری و بدقولی و دیگر انواع تجاوز به حقوق

مالکیت‌شان، خیالشان از کارآمدی و اثربخشی نیروی انتظامی و دادگاه‌های کشور راحت نباشد، طبعاً نمی‌توان انتظار داشت حمایت از تولید و سرمایه‌گذاری به نتایج چشمگیری برسد. مرکز پژوهش‌های مجلس سالهاست به دولت و مجلس توصیه می‌کند در هنگام تخصیص بودجه‌های سالانه، تامین امنیت نسبه به تامین زیرساختها در اولویت قرارگیرد چراکه اگر امنیت سرمایه‌گذاری برقرارشود و کارآفرینان به کارآمدی سازوکار ناجا و دادسراها دلگرم باشند، طبعاً وارد کار خواهند شد و برای کشور، همه زیرساختهای لازم را هم خواهند ساخت. برای حمایت موثر از تولید و ایجاد جهش در تولید کشور بهتر است به جای پرداخت یارانه سود تسهیلات ارزان قیمت به تعداد محدودی مدعی کارآفرینی، کلانتری‌ها، دادگاه‌ها و کلیه نهادهای درگیر با ایجاد امنیت اقتصادی تجهیز و تقویت گردد تا منفعت آن به همه کارآفرینان بالقوه و بالفعل برسد. بدون تأمین امنیت، هر حمایت دیگری از تولید و سرمایه‌گذاری بی‌فایده و هدر دادن منابع است.

***اقدامات**

محور سیاستی	راهکارهای سیاستی/اقدامات	الزامات قانونی/مقرراتی	دستگاه متولی
تسهیل در صدور مجوزهای کسب‌وکار	تبدیل مرکز ملی مطالعات و پایش و بهبود محیط کسب‌وکار به نهادی ستادی و زیرنظر رئیس‌جمهور یا نماینده ویژه رئیس‌جمهور (سازوکار پیش‌بینی شده در اصل یکصد و بیست و هفتم (۱۲۷) قانون اساسی) برای انجام کارویژه ساماندهی و تسهیل مجوزهای کسب‌وکار	عدم نیاز به قانون جدید اختیارات رئیس‌جمهور	وزارت امور اقتصادی و دارایی
	تعیین «پیشخوان خدمات دولت و مجوزهای کشور» (G4B.IR) به‌عنوان درگاه واحد صدور مجوزهای کشور	عدم نیاز به قانون جدید اختیار دولت	وزارت امور اقتصادی و دارایی
	ساماندهی پنجره واحد تجاری و الکترونیک کردن کامل فرایند تجارت خارجی	مواد (۷) و (۸) قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار ماده (۶) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز	وزارت امور اقتصادی و دارایی/گمرک

وزارت امور خارجه	مواد (۹) و (۱۰) قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار	تحول مأموریت دستگاه دیپلماسی کشور به نحوی که نمایندگی‌های سیاسی ایران در خارج در خدمت کارآفرینان و صادرکنندگان قرار گیرند و دفتر پیگیری امور صادرکنندگان ایرانی شوند.	
وزارت کشور (شهرداری‌ها)	ماده (۱۶) قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار	قرار دادن محل عرضه و بازارچه‌های جدید برای عرضه محصول به تولیدکنندگان کوچک و فروشندگان کم‌سرمایه (دستفروش‌ها) برای عرضه کالاهای ایرانی. تشکیل بازارچه‌های دائمی، شفاف اجاره‌ای، برای واحدهای تولیدی کوچک و دستفروش‌ها	
وزارت امور اقتصادی و دارایی	اصلاح قانون نظام صنفی	حذف شرط «حدود صنفی» برای صدور پروانه کسب	
کلیه دستگاه اجرایی	ماده (۱۵) قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار	ضابطه‌مند کردن مراجعه مأموران دستگاه‌های اجرایی به واحدهای تولیدی	ارتقای امنیت سرمایه‌گذاری
دولت و کلیه دستگاه‌های اجرایی	ماده (۲۴) قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار	پرهیز از تغییرات بی در پی و قابل پیش‌بینی بودن تغییر سیاست‌ها و مقررات	

	محیط کسب و کار		
وزارت صنعت، معدن و تجارت با همکاری کلیه دستگاه‌ها	مواد (۶۱) و (۶۲) قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور	استفاده مطلوب و حداکثری از ظرفیت کارگروه‌های استانی تسهیل و رفع موانع تولید	رفع موانع و حل و فصل مشکلات کسب و کارها در راستای تمرکز زدایی تصمیم‌گیری برای کسب و کار

چهار) توسعه و ارتقای تامین مالی تولید تامین مالی

بنگاه‌های اقتصادی در کشور ما بانک محور است یعنی بانکها سهم زیادی (حدود ۹۰ درصد) در تامین مالی اقتصاد دارند و هم تعداد زیادی از شرکت‌ها و بنگاه‌ها در حوزه های مالی و غیرمالی به صورت مستقیم و غیرمستقیم زیرمجموعه شبکه بانکی هستند یا سهامدار برخی بانکها و موسسات اعتباری هستند، لذا وضعیت اقتصادی کشور و چگونگی تامین مالی تولید وابستگی زیادی به چگونگی ایفای نقش بانکها در اقتصاد و همچنین وضعیت متغیرهای پولی و بانکی دارد. متأسفانه نظام بانکی کشور بویژه در دو دهه اخیر با ضعفها و چالش‌های عدیده‌ای روبرو بوده است. وضعیت جاری سیستم بانکی در تخصیص اعتبارات مؤید این فرضیه است که بین سودآوری بانکها و منافع بخش تولید همسویی کافی برقرار نیست، وضعیتی که برخی از کشورهای توسعه‌یافته نیز با آن مواجه بوده‌اند. اتخاذ برنامه هدفمند و مشخص در تامین مالی تولید علاوه بر ایفای نقش بانکها و موسسات اعتباری باید متضمن بهره‌گیری از سایر روشها و ظرفیت‌های تامین مالی در کشور باشد از جمله بازار سرمایه.

*اقدامات

محور	راهکارهای سیاستی/اقدامات	الزامات قانونی/مقرراتی	دستگاه متولی
افزایش توان تسهیلات دهی بانکها	تسریع در فروش اموال مازاد بانکها	ماده (۱۶) و (۱۷) «رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور»	وزارت امور اقتصادی و دارایی/بانک مرکزی
	افزایش سرمایه بانکهای دولتی	بند «و» تبصره «۵» قانون بودجه سال ۱۳۹۸	وزارت امور اقتصادی و دارایی/بانک مرکزی
اصلاح سازوکارهای تسهیلات‌دهی به بنگاه‌ها	راه‌اندازی حساب ویژه تولید برای سرمایه در گردش بنگاه‌ها (سامانه جامع حساب ویژه سرمایه در گردش بنگاه‌ها) با استفاده از ظرفیت‌های قانونی پیش‌بینی شده	ماده (۲۱) قانون «رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور»	بانک مرکزی/ وزارت امور اقتصادی و دارایی
	توسعه نظام اعتبار سنجی و رتبه بندی (تکمیل سامانه‌های اطلاعاتی اشخاص حقیقی و حقوقی به شرحی که در آیین‌نامه پیشگیری از انباشت مطالبات غیرجاری آمده است می‌تواند مبنای خوبی برای شکل گیری سابقه اعتباری مشتریان باشد.)	قانون تسهیل اعطای تسهیلات بانکی/قانون عملیات بانکی بدون ربا	بانک مرکزی
	اصلاح ضوابط مربوط به تأمین مالی زنجیره تأمین و استفاده از ال سی داخلی	ابلاغ دستورالعمل بانک مرکزی	بانک مرکزی
	نظارت بر تخصیص اعتبارات بانکی به تولید ✓ تکمیل سامانه سمات در یک برنامه زمان بندی شده : (تا پایان شهریور ماه تمامی تسهیلات اعطایی بانک ها در سامانه ثبت شده باشد) ✓ نظارت بر اعطای تسهیلات جدید : محدود کردن تسهیلات اعطایی به شرکت‌های زیرمجموعه و فعالیت‌های سفته بازانه	بازنگری در مصوبات شورای پول و اعتبار	بانک مرکزی
	تدوین آیین‌نامه اجرایی ماده (۸) قانون حداکثر استفاده... (فکتورینگ) به‌منظور تأمین مالی و تأمین وثایق قراردادهای کارفرمایی	ماده (۸) «قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی کشور و حمایت از کالای ایرانی»	سازمان برنامه و بودجه/ وزارت امور اقتصادی و دارایی
تسهیل تأمین مالی بنگاه‌ها از کانال بازار سرمایه	عدم اعمال نرخ سود اسمی دستوری بر صکوک از طریق تأیید ضمانت‌نامه‌های بانکی و غیره	عدم نیاز به قانون جدید	بانک مرکزی
	الزام رتبه‌بندی برای انتشار صکوک در بازار سرمایه در چارچوب ماده (۲۵) قانون رفع موانع تولید	عدم نیاز به قانون جدید	وزارت امور اقتصادی و دارایی
	کوتاه کردن حتی‌الامکان زمان و هزینه انتشار صکوک برای بنگاه‌ها	عدم نیاز به قانون جدید	وزارت امور اقتصادی و دارایی
	توسعه بازار سلف موازی استاندارد محصولات نهایی بنگاه‌ها	عدم نیاز به قانون جدید	وزارت امور اقتصادی و دارایی

وزارت امور اقتصادی و دارایی	عدم نیاز به قانون جدید	تنوع نهادهای مالی تاسیس و بهره‌گیری از صندوق‌های سرمایه‌گذاری متنوع در بازار سرمایه و نظام اقتصادی کشور	هدایت نقدینگی به سمت بازار سرمایه
وزارت امور اقتصادی و دارایی	عدم نیاز به قانون جدید	توسعه بازارهای آتی مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای	
وزارت امور اقتصادی و دارایی	عدم نیاز به قانون جدید	عرضه عمومی اولیه شرکت‌های بزرگ دولتی	
وزارت امور اقتصادی و دارایی	عدم نیاز به قانون جدید	اصلاح پرتفوی سرمایه‌گذاری صندوق‌های با درآمد ثابت	
وزارت امور اقتصادی و دارایی	صوب قانون مالیات بر سود تقسیمی بنگاه‌ها	اعمال مالیات بر سود تقسیمی / آشنایی بیشتر شرکت‌ها با روش‌ها و فواید افزایش سرمایه	تجهیز منابع مالی از طریق افزایش سرمایه در بازار سرمایه

پنج) ثبات و پیش‌بینی پذیری بازار ارز و حفظ رقابت‌پذیری تولید داخل

در سال ۱۳۹۷ نرخ ارز در کشور حدود ۱۶۰ درصد رشد داشت، در سال ۱۳۹۸ اگرچه بازار ارز نسبت به سال قبل خود آرامش بیشتری داشت ولی با نوسان ۴۰ درصدی همراه بود، سال ۱۳۹۸ با دلار (سامانه سنا) حدود ۱۳ هزار تومان آغاز شد ولی کمینه و بیشینه نرخ در این سال به ترتیب ۱۱۰۳۰ و ۱۵۶۲۳ تومان بود. به بیان دیگر در سال ۱۳۹۸ نیز نرخ ارز یکی از مهم‌ترین عوامل ایجاد ناطمینانی در اقتصاد بود که البته خود آن نیز معلول عوامل دیگر اعم از تحریم، FATF و در اواخر سال ویروس کرونا بوده است. ناطمینانی و دامنه نوسان قابل توجه در نرخ ارز امکان پیش‌بینی و برنامه‌ریزی اقتصادی را سلب می‌نماید و افت تولید است. از طرف دیگر لازم است تمرکز سیاست‌گذاران اقتصادی بر ثبات نرخ ارز حقیقی باشد نه نرخ ارز اسمی. توضیح آنکه اگرچه افزایش نرخ ارز در سال ۱۳۹۷ کسب و کارهایی را که در سالهای قبل به نرخ ارز ارزان‌تر عادت کرده بودند و به واردات وابسته شده بودند را تحت فشار قرار داد ولی به علت افزایش رقابت‌پذیری تولیدات داخلی، منجر به شکوفایی و توسعه تولید داخلی و کسب و کارهای صادرات محور شد. در صورتی که سیاست‌گذار اقتصادی مانند دوره‌های قبل مجدداً ثبات نرخ ارز اسمی را هدف گذاری کند، مجدداً این بخش از تولید کشور با از دست دادن رقابت‌پذیری در سال آینده تضعیف خواهند شد. موضوع مهم دیگر در سال ۱۳۹۹ محدودیت منابع ارزی کشور به دلیل استمرار تحریم‌های نفتی و کاهش قیمت نیز تشدید تحریم صادرات غیرنفتی است و این موضوع ضرورت تخصیص بهینه منابع ارزی محدود را بیش از پیش ایجاد می‌نماید. همچنین موضوع نقل و انتقال وجوه ارزی مرتبط با صادرات و واردات کماکان موضوعی قابل توجه است و استفاده از کلیه ظرفیت‌ها در این رابطه باید مورد توجه قرار گیرد.

*اقدامات

راهکارهای سیاستی/اقدامات	الزامات قانونی/مقرراتی	دستگاه متولی
ثبات نرخ ارز حقیقی به جهت حفظ رقابت پذیری تولیدات داخلی	عدم نیاز به قانونگذاری	دولت/بانک مرکزی
کاهش دامنه نوسان نرخ ارز اسمی و پیش بینی پذیری	عدم نیاز به قانونگذاری	دولت/بانک مرکزی
پوشش نوسانات نرخ ارز از طریق راه اندازی بازار مشتقات ارزی (سلف، آتی، اختیار معامله و...) و صندوق های سرمایه گذاری در ابزارهای مالی ارزی در بازار سرمایه با حضور فعال بانک مرکزی	اصلاح مقررات	بانک مرکزی / وزارت امور اقتصادی و دارایی
تخصیص بهینه منابع ارزی محدود از طریق مکانیزم ثبت سفارش و الزام صادرکنندگان به بازگشت ارز حاصل از صادرات	اصلاح مقررات	بانک مرکزی
تغییر در اکوسیستم انتقال ارزی کشور همزمان با تغییر در مبادی واردات کالاها و کشورهای طرف تجاری و نیز الگوی تأمین نیازهای تجاری کشور	اصلاح مقررات و بازنگری در سیاستها	بانک مرکزی
حذف نقش واسطه گری بانکهای خارجی و جایگزین کردن بانک های مرکزی از طریق پیمان پولی دو جانبه یا بانکداری غیرمستقیم	عدم نیاز به قانون جدید	بانک مرکزی

شش) کنترل قاچاق و مدیریت واردات در کشور

یکی از نقاط آسیب پذیر تولید، ورود کالای قاچاق و عدم مدیریت صحیح واردات به کشور است که عدم رفع این معضل، مشکلات زیادی را برای واحدهای تولیدی ایجاد می کند. با وجود کالای قاچاق در سطح عرضه تولیدات رسمی و قانونی کشور که انواع عوارض و مالیات ها را پرداخت کرده اند باید با کالاهایی رقابت کنند که بدون انجام تشریفات رسمی و با هزینه و زمان کمتری وارد کشور شدند. بنابراین تولیدکننده نیز ناچار است با ظرفیت کمتری تولید کند و حتی در مواردی مواد اولیه و قطعات صنعتی از بازار غیررسمی تأمین نماید. البته بررسی این موضوع که چرا هزینه تولید برخی محصولات در داخل کشور بالاتر از کالای مشابه خارجی است نیز نیاز به کارشناسی مناسب دارد. در بحث قاچاق کالا علاوه بر اینکه در امر مبارزه باید به طور جدی نهادهای نظارتی و متولی این موضوع را دنبال کنند باید انگیزه مبادرت به قاچاق کالا در کشور کاهش یابد. ساماندهی نظام تعرفه ای و تسهیل تشریفات ورود کالا از طرق رسمی از جمله اقداماتی است که لازم است در دستور کار وزارت صمت قرار گیرد.

نظام تعرفه ای و کاهش تعداد طبقات تعرفه ای و نرخ تعرفه ها یکی از عوامل کاهش انگیزه مبادرت به قاچاق کالا است. به عبارت دیگر حمایت گرایی باید مبتنی بر یک برنامه توسعه صنعتی و حمایت از صنایع مزیت دار صورت گیرد و از نگاه درآمدی به نرخ تعرفه ها باید اجتناب کرد. همچنین مواردی از جمله مبارزه با تأمین مالی و عرضه کالای قاچاق در سطح کشور و اقدامات مناسب فرهنگی جهت حذف کالای قاچاق از سبد مصرفی افراد جامعه در کنار افزایش کیفیت و کاهش قیمت تولیدات داخلی و کاهش هزینه و زمان واردات رسمی مواد اولیه و کالای واسطه ای و مصرفی باید در تصویب و اجرای قوانین و مقررات مدنظر قرار گیرد. در همین راستا، تکمیل سامانه های وزارت صنعت، معدن و تجارت، باید در اولویت قرار گیرد. توضیح آنکه براساس ماده ۵ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب سال ۱۳۹۲ دولت مکلف به ایجاد و راه اندازی سامانه های الکترونیکی هوشمند جهت نظارت بر فرایند واردات و صادرات و حمل و نقل و نگهداری و مبادله کالا و ارز شده است.

همچنین ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز موظف است از طریق وزارت اطلاعات و با همکاری وزارت صنعت، معدن و تجارت و وزارت امور اقتصادی و دارایی سامانه شناسایی و مبارزه با کالای قاچاق را اجرایی نماید. همچنین براساس مواد ۱۳ و ۶ این قانون وزارت صنعت و معدن و تجارت موظف است با همکاری ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، گمرک و دستگاه‌های مربوطه تهیه و اجرا و بهره‌برداری از سامانه جامع یکپارچه‌سازی و نظارت بر فرایند تجارت و سامانه شناسایی کالای قاچاق را ممکن سازد. متأسفانه اجرای سامانه‌های موضوع قانون و تبادل اطلاعات بین دستگاه‌های زیرمجموعه به‌طور کامل محقق نشده و این مسئله سبب شده است که سامانه‌ها به‌صورت جداگانه عمل نمایند و هدف قانونگذار محقق نشود. همچنین احکام قانون مناسبی در قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی در تأمین نیازهای کشور و تقویت آنها در امر صادرات مصوب ۱۳۹۸ در خصوص مدیریت واردات به نفع تولید داخل مصوب گردید که نظارت بر اجرای صحیح احکام قانونی مربوط یکی از الزامات جهش تولید در کشور است.

*اقدامات

دستگاه متولی	الزامات قانونی/مقرراتی	راهکارهای سیاستی/اقدامات
وزارت امور اقتصادی و دارایی/گمرک	عدم نیاز به قانون جدید	اصلاح عملکرد بازارچه‌های مرزی و ساماندهی معافیت‌ها به‌منظور کاهش زمینه سوءاستفاده از آن و کنترل تمامی مبادی ورود کالا توسط گمرک
وزارت صنعت، معدن و تجارت	ماده (۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب سال ۱۳۹۲	ایجاد و راه‌اندازی سامانه‌های الکترونیکی هوشمند جهت نظارت بر فرایند واردات و صادرات و حمل‌ونقل و نگهداری و مبادله کالا و ارز
وزارت امور اقتصادی و دارایی/وزارت صنعت، معدن و تجارت	عدم نیاز به قانون جدید	کنترل ارز منتقل شده در مبادلات خارجی با کالای تجاری
وزارت صنعت، معدن و تجارت	نظارت بر اجرای قانون حداکثر استفاده از توان...	مدیریت واردات در جهت استفاده از حداکثر توان داخلی تولید در کشور

هفت) توسعه صادرات

در فضای تحریم اقتصادی کشور، توسعه صادرات غیرنفتی با کشورهای همجوار یکی از اصلی‌ترین برنامه‌ها و استراتژی‌های اقتصادی کشور در مسیر خروج از اقتصاد تک محصولی و کاهش اثرات تحریم اقتصادی است که لزوم دسترسی به بازارهای خارجی و حمایت از تولید داخلی برای امکان رقابت در فضای بین‌المللی را بیش از پیش آشکار می‌سازد. این امر نیز مستلزم اتخاذ سیاست‌های بلندمدت و ساختاری در فضای با ثبات اقتصادی و سیاسی است، هر چند اقدامات کوتاه مدت نیز در کنار سیاست‌های اقتصادی بلندمدت باید مدنظر قرار گیرد.

با توجه به موقعیت جغرافیایی و نوع کالاهای صادراتی ایران، بازار مصرف نسبتاً قابل توجهی در کشورهای همسایه وجود دارد که توسعه صادرات به آنها مستلزم شناسایی نیازهای وارداتی این کشورها است. عمده صادرات کشورهای توسعه‌یافته، صادرات صنعتی و خدمات دانش‌بنیان است در حالی که این موضوع برای کشورهای در حال توسعه‌ای مانند ایران متفاوت است. صادرات ایران عمدتاً شامل منابع طبیعی و مواد خام است که دارای ارزش افزوده پایینی هستند که ایران را به‌ناچار به تجارت با کشورهای خاصی که خریدار محصولات خام و مواد طبیعی هستند سوق می‌دهد. آسیب دیگر صادرات غیرنفتی تنوع پایین، تمرکز کالاهای صادراتی و شرکای معدود تجاری است که آسیب‌پذیری تجاری کشور را تشدید می‌کند.

در شرایط کنونی صادرات کشور دارای مشکلات ساختاری عمده‌ای است که منشاء آنها اتکا به خام‌فروشی و سهم پایین محصولات با ارزش افزوده بالا و دانش‌بنیان در صادرات کشور و سیاست‌های مقطعی و ضوابط محدودکننده صادرات است. در طول سالهای گذشته نیز اقداماتی در

جهت توسعه صادرات صورت گرفته است ولی خروجی کار و نتایج بدست آمده نتوانسته است تاکنون نتیجه اقدامات را که افزایش سهم ایران از بازارهای صادراتی کشورهای همسایه است، افزایش دهد. با توجه به بازار مصرف قابل توجه در کشورهای همسایه، دستگاههای متولی تجارت خارجی برنامه‌ریزی در این خصوص با توجه به شرایط فعلی اقتصاد کشور ضروری است.

*اقدامات

راهکارهای سیاستی/اقدامات	الزامات قانونی/مقرراتی	دستگاه متولی
کاهش تمرکز کالاهای صادراتی و افزایش تنوع شرکای تجاری	عدم نیاز به قانون جدید	وزارت صنعت، معدن و تجارت
ایجاد ثبات در سیاست‌های اقتصادی کلان بویژه نظام ارزی و پرهیز از تغییرات بی دربی در مقررات ارزی و پیمان سپاری آن	عدم نیاز به قانون جدید	بانک مرکزی و دولت
تعیین راهبرد معین در شکل‌های صادراتی و شکل‌گیری خوشه‌های صادراتی قوی برای صادرات مستمر	عدم نیاز به قانون جدید	وزارت صنعت، معدن و تجارت
استفاده حداکثری از ظرفیت‌های دیپلماسی اقتصادی و ضرورت تقویت رویکرد اقتصادی رایزنان بازرگانی و سفرای ایران در کشورهای هدف،	عدم نیاز به قانون جدید	وزارت صنعت، معدن و تجارت
ضرورت تقویت مذاکرات دیپلماتیک با کشورهای هدف صادراتی جهت انعقاد موافقت‌نامه‌های دو یا چند جانبه ترجیحی و تجارت ترجیحی،	عدم نیاز به قانون جدید	وزارت امور خارجه
ارتقای زیرساختهای حمل‌ونقل و لزوم توسعه راهها، بنادر، فرودگاه‌ها، پایانه‌های صادراتی و اولویت تقویت حمل و نقل ریلی.	عدم نیاز به قانون جدید	وزارت راه و شهرسازی

هشت) نظارت بر اجرای کامل در بکارگیری ظرفیت های قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی کشور و

حمایت از کالای ایرانی مصوب ۱۵/۲/۱۳۹۸

قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی کشور و حمایت از کالای ایرانی باهدف تقویت توانمندی ساخت داخل و نقش آن در رونق تولید، مشتمل بر ۲۴ ماده و ۳۰ تبصره تدوین و تصویب شد. علاوه بر ایجاد سامانه متمرکز توانمندی‌های تولید کالا و خدمات داخلی، تشکیل لیست دربرگیرنده شرکت‌های پیمانکاری رتبه‌بندی شده واجد صلاحیت، ایجاد نهاد هیات نظارت جهت نظارت بر اجرا و افزایش ضمانت اجرای قانون از طریق جرم انگاری، مهم‌ترین ابزارهای تسهیل‌گر در فرآیند اجراء در این قانون شامل موارد ذیل است:

-مشوق‌های انگیزشی و تسهیل در صدور مفاصا حساب‌های بیمه‌ای،

-تأمین مالی فکتورینگ (امکان نقدشوندگی دیون زودتر از موعد سررسید)،

- ایجاد شرکت‌های تضمین (companies surety) برای رقابت با نظام بانکی در صدور ضمانتنامه،

- بیمه عملکرد یا گارانتی عملکرد محصولات تولیدی داخلی (performance guarantee) ،

-اصلاحات نهادی در حوزه‌های بیمه‌ای و گشایش اعتبار ارزی به نفع سازندگان داخلی با هدف کاهش هزینه‌های مبادله

-معاف شدن افزایش سرمایه از محل افزایش بهای ناشی از تجدید ارزیابی دارایی‌ها (ماده ۱۴ قانون) با هدف رفع مانع ماده (۱۴۱) قانون

تجارت و امکان تامین مالی بنگاه‌های اقتصادی

-حمایت از کالای ایرانی و امکان مدیریت واردات توسط دولت.

بنابراین تنوع‌بخشی به روش‌های تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی از مهمترین اولویت‌های بخش تولیدی کشور بخصوص واحدهای صنعتی و معدنی بحساب می‌آید. در این خصوص مجلس شورای اسلامی با نظارت بر اجرایی شدن ماده ۸ قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی کشور و حمایت از کالای ایرانی مصوب ۱۳۹۸/۲/۱۵ در قالب طرح گام برای انتشار صکوک دین (مبتنی بر اوراق مطالبات) و پیگیری تدوین آیین‌نامه آن، زمینه تنوع‌بخشی به روش‌های تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی از جمله استفاده از ظرفیت فکتورینگ، فین‌تک‌ها و صندوق‌های سرمایه‌گذاری خطرپذیر را در کنار روش‌های مرسوم بانکی و بازار سرمایه فراهم نماید. همچنین نظارت بر اجرای صحیح و مستمر ماده ۱۴ قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی کشور و حمایت از کالای ایرانی مصوب ۱۳۹۸/۲/۱۵ در خصوص ارزیابی مجدد دارایی‌های بنگاه تولیدی بصورت معاف از مالیات، زمینه استفاده از مزایای آن در قالب افزایش سرمایه و رفع مشکل ماده ۱۴۱ قانون تجارت و امکان دریافت تسهیلات بانکی از مهمترین اولویت‌های نظارتی در حوزه تولید کشور محسوب می‌شود.

استفاده از ظرفیت ماده ۴ قانون حداکثر از طریق ایجاد سامانه متمرکز جهت درج فهرست توانمندیهای تولید کالا و خدمات داخلی و تکمیل فهرست پیمانکاران طراحی- ساخت رتبه بندی شده واجد صلاحیت فنی و اعتباری یا وندورلیست در این سامانه از طریق تدوین آیین‌نامه اجرایی جز ۴ بند الف این ماده (که هنوز تدوین و ابلاغ نشده است) برای دستیابی به هدف جهش تولید بسیار حائز اهمیت است. در حال حاضر سامانه متمرکز موضوع این ماده در قالب سامانه توانمندی‌های ایران (توانیران) تشکیل شد اما تکمیل نشده و وندورلیست نیز جهت شناسایی و معرفی پیمانکاران واجد صلاحیت داخلی برای اجرای طرح‌های عمرانی و غیرعمرانی به اجراء درنیامده که نیازمند نظارت مجلس شورای اسلامی و کمیسیونهای تخصصی است. پتانسیل قانونی ماده ۵ در بکارگیری حداکثری از توانمندیهای داخلی و ارجاع طرح و پروژه‌ها به پیمانکاران داخلی و ملزم شدن پیمانکاران در خرید محصولات و تجهیزات پروژه‌ای مورد نیاز از تولیدات داخلی به منظور حمایت از کالا و خدمات تولیدی کشور، پیمانکاران داخلی و تعمیق ساخت داخل در کشور از محورهای مهم قانون حداکثر در راستای جهش تولید محسوب می‌شود. مواد ۱۶ و ۱۷ قانون حداکثر با هدف حمایت از کالای ایرانی و خریدهای مصرفی غیر پروژه‌ای از ظرفیت مناسبی برای تقویت رونق و جهش تولید برخوردار است به گونه‌ای که وزارت صمت تا پایان برنامه ششم توسعه (سال ۱۴۰۰) موظف شده است که ثبت سفارش کالاهای مصرفی و مصرفی با دوام خارجی دارای مشابه ایرانی را که با کیفیت مناسب و به میزان کافی تولید شده باشد را ممنوع نموده و یا براساس ماده ۲۲ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور از موانع تعرفه‌ای و فنی جهت مدیریت واردات استفاده کند.

براساس ماده ۱۷ این قانون، دستگاه‌های اجرایی علاوه بر الزام به خرید کالاها و خدمات از فهرست توانمندی‌های محصولات داخلی، در تدارک و تأمین کالاهای مصرفی، مصرفی بادوام، تجهیزات و تأسیسات غیرطرحی (پروژه‌های) مورد نیاز خود، ملزم به خرید محصولات داخلی و کالاهای ایرانی هستند. شایان ذکر است برای دستیابی به جهش تولید و تحرک بیشتر تولید کالاهای ساخت داخل، اجرای کامل و موثر مواد ۱۶ و ۱۷ قانون حداکثر باید در دستور کار قرار گیرد که این امر نیازمند تعریف مصادیق کالاهای ایرانی و تکمیل سامانه متمرکز تولیدات داخلی است. بنابراین برای بکارگیری ظرفیت‌های فوق‌الذکر لازم است مجلس شورای اسلامی با نظارت و پیگیری جدی بر اجرای کامل این احکام و تکمیل سامانه‌های موضوع قانون حداکثر، تسریع در تعریف مصادیق کالاهای ایرانی و ممنوعیت واردات کالای مصرفی و مصرفی با دوام خارجی دارای مشابه ایرانی، گام جدی در رونق بیشتر محصولات داخلی و جهش تولید بردارد.

۵. پنجره‌های فرصت جهت دستیابی به جهش اقتصادی و تولیدی: بررسی نظری و تجارب کشورهای موفق نشان میدهد که استفاده توانمند از سه پنجره فرصت اصلی جهت جهش اقتصادی و تولیدی الزامی است:

• پنجره فرصت فناوریانه: کانون اصلی جهش تولید در نظریات اقتصادی تحول در توانمندیهای فناوریانه است. شکل‌گیری انقلاب صنعتی چهارم در جهان و ورود جدی ایران به حوزه اقتصاد دانش بنیان میتواند به عنوان پنجره فرصت ورود به رشته فعالیتهای صنعتی باشد که هنوز به دوران بلوغ نرسیده اما امکان جهش در آنها برای کشور مهیاست. ادبیات نظری تأکید دارد جهش اقتصادی

و تولیدی نیازمند جهش های درون بخشی (به مثابه تکمیل زنجیره ارزش یه بخش های فعلی) و جهش های برون بخشی (به مثابه ورود به صنایع جدید و حوزه های نوین در صنایع بالغ) است. ورود ایران به حوزه هایی از جمله زیست فناوری، تجهیزات پزشکی، نانوفناوری، علوم هسته ای و تجهیزات پیشرفته نظامی تجارب موفق استفاده از این پنجره فرصت در صنایع نوین است. در صنایع بالغ ایران مانند خودروسازی نیز ورود به طراحی و ساخت خودروهای برقی و در صنایع پتروشیمی ورود به توسعه زنجیره های پایین دست هدف گیری مناسبی در این ارتباط است.

• **پنجره فرصت بازار:** علیرغم شرایط رکودی حاکم بر بازار جهانی و ایران، استفاده از فرصت تحریم در جهت مدیریت واردات (جلوگیری از ورود کالاهای غیرضروری)، استفاده از انگیزه بالای بخش خصوصی جهت کسب درآمدهای ارزی (با توجه به جهش ارزش ارز در مقابل ریال)، تمرکز بر تحریک تقاضای صادراتی در ۱۹ کشور هدف و همچنین اتخاذ سیاستهای تحریک تقاضا داخل (خروج از رکود) از موارد کلیدی در این پنجره فرصت به شمار میرود.

• **پنجره فرصت نهادی:** یکی از موضوعات مورد تاکید ایجاد انسجام و هماهنگی نهادی برای دستیابی به جهش اقتصادی و تولیدی است، ابلاغ شعار جهش تولید توسط مقام معظم رهبری پنجره فرصت نهادی است تا چنین هماهنگی هایی در سطوح کلان و بخشی جهت تحقق جهش تولید مهیا شود.

و. **محركها، پیشرانها و رؤس برنامه جهش تولید:** همانطور که اشاره شد، تحقق شعار جهش تولید نیازمند شناسایی پیشرانها و محركها در سه سطح اقتصاد کلان، سطح کارکردهای بخش (معطوف به سیاستهای صنعتی، تجاری و فناوری) و سطح عمودی (صنایع پیشران) است. بر این اساس، مجموعه اقدامات پیشنهادی در این سه سطح به صورت زیر قابل ارایه است (جزئیات کامل برنامه ها در پیوست ارایه شده است):

۱- **الزامات اقتصاد کلان (هماهنگی و انسجام نهادی):** در این بخش عمدتاً برنامه هایی برای همکاری و برنامه ریزی تمام دست اندرکاران و نیز گسترش مشارکت عمومی در جهش تولید از طریق بهبود محیط سرمایه گذاری و فضای کسب و کار مورد توجه قرار گرفته شده است؛

۲- **سیاستهای کارکردی صنعتی، تجاری و فناوری در جهت جهش تولید:** در این بخش سیاستهای سطح افقی در سه بخش مورد توجه قرار گرفته شده است. بخش اول مربوط به تداوم و تکمیل برنامه های رونق تولید در بخش های تولیدی با محوریت سمت عرضه است. دو بخش دیگر در سیاستهای افقی، برنامه های تکمیلی پیشنهادی در قالب پنجره های فرصت تحریک تقاضا (برمبنای سند نقشه راه تنظیم بازار و نقشه راه توسعه صادرات کشور) و جهش فناوری (مبتنی بر برنامه جامع رسوخ و جهش فناوری و نوآوری) به شرح زیر است:

• **پنجره فرصت تحریک تقاضا** (برنامه های پیشنهادی ساماندهی و توسعه بازار): شامل تحریک تقاضای تولیدات صادرات گرا، تحریک تقاضای تولیدات داخلی و توسعه زیرساختهای تجاری و تجارت الکترونیک.

• **پنجره فرصت جهش فناوری** (برنامه های پیشنهادی جهش و رسوخ فناوری در بخش های تولیدی): شامل جایگزینی واردات و رفع نیاز فناورانه و گلوگاهی تولیدات موجود با استفاده از ظرفیت شرکت های دانش بنیان و استارت آپ ها و همچنین توسعه صنایع راهبردی نوین در راستای جهش تولید.

۳- سیاستهای ناظر بر توسعه صنایع پیشران و اولویت دار: در این بخش اتخاذ سیاستهای تحریک سرمایه گذاری، جهش و رسوخ فناوری در تولیدات پیشران و اولویت دار براساس اولویتهای اعلامی بخش های تولید مورد تاکید قرار گرفته است.

ط . جمع بندی پیشنهادهای سیاستی

جدول ۵. پیشنهادهای حوزه محیط کسب و کار

محور سیاستی	راهکارهای سیاستی/اقدامات	الزامات قانونی/مقرراتی	دستگاه متولی
تسهیل در صدور مجوزهای کسب و کار	تبدیل مرکز ملی مطالعات و پایش و بهبود محیط کسب و کار به نهادی ستادی و زیرنظر رئیس جمهور یا نماینده ویژه رئیس جمهور (سازوکار پیش بینی شده در اصل یکصد و بیست و هفتم (۱۲۷) قانون اساسی) برای انجام کارویژه ساماندهی و تسهیل مجوزهای کسب و کار	عدم نیاز به قانون جدید اختیارات رئیس جمهور	وزارت امور اقتصادی و دارایی
	تعیین «پیشخوان خدمات دولت و مجوزهای کشور» (G4B.IR) به عنوان درگاه واحد صدور مجوزهای کشور	عدم نیاز به قانون جدید اختیار دولت	وزارت امور اقتصادی و دارایی
	ساماندهی پنجره واحد تجاری و الکترونیک کردن کامل فرایند تجارت خارجی	مواد (۷) و (۸) قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار ماده (۶) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز	وزارت امور اقتصادی و دارایی/گمرک
	تحول مأموریت دستگاه دیپلماسی کشور به نحوی که نمایندگی های سیاسی ایران در خارج در خدمت کارآفرینان و صادرکنندگان قرار گیرند و دفتر پیگیری امور صادرکنندگان ایرانی شوند.	مواد (۹) و (۱۰) قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار	وزارت امور خارجه
ارتقای امنیت سرمایه گذاری	قرار دادن محل عرضه و بازارچه های جدید برای عرضه محصول به تولیدکنندگان کوچک و فروشندگان کم سرمایه (دستفروش ها) برای عرضه کالاهای ایرانی. تشکیل بازارچه های دائمی، شفاف اجاره ای، برای واحدهای تولیدی کوچک و دستفروش ها	ماده (۱۶) قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار	وزارت کشور (شهرداری ها)
	حذف شرط «حدود صنفی» برای صدور پروانه کسب	اصلاح قانون نظام صنفی	وزارت امور اقتصادی و دارایی
	ضابطه مند کردن مراجعه مأموران دستگاه های اجرایی به واحدهای تولیدی	ماده (۱۵) قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار	کلیه دستگاه اجرایی

Act
Govt

محور سیاستی	راهکارهای سیاستی/اقدامات	الزامات قانونی/مقرراتی	دستگاه متولی
	پرهیز از تغییرات پی در پی و قابل پیش‌بینی بودن تغییر سیاست‌ها و مقررات	ماده (۲۴) قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار	دولت و کلیه دستگاه‌های اجرایی
	ضابطه‌مند شدن رسیدگی به شکایت فعالان اقتصادی	مواد (۲۸ و ۲۹) قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار	قوه قضائیه/وزارت دادگستری
کاهش جذابیت و انگیزه سرمایه‌گذاری در بخش‌های رقیب تولید	وضع مالیات بر عایدی سرمایه (CGT) در حوزه مسکن، طلا، ارز، خودرو ... و اجرای فوری آن	نیازمند قانونگذاری	دولت/مجلس
	وضع مالیات بر سود سپرده‌های بانکی (سپرده‌های اشخاص حقوقی و اشخاص حقیقی کلان)	اصلاح قانون (قانون مالیات‌های مستقیم)	دولت/مجلس
	مقابله با سفته‌بازی در بازارهای دارایی از طرق رصد و کنترل تراکنش‌های بانکی	بند «ح» تبصره «۱۶» بودجه ۹۸	بانک مرکزی/ وزارت امور اقتصادی و دارایی
	اجازه افتتاح مجدد حساب‌های سرمایه‌گذاری دوساله و بالاتر	نیازمند مصوبه شورای پول و اعتبار	بانک مرکزی
	کاهش نرخ سود سپرده اشخاص حقوقی و کوتاه‌مدت حقیقی و حقوقی (با اولویت سپرده‌های بزرگ)	نیازمند مصوبه شورای پول و اعتبار	بانک مرکزی
	ثبات‌بخشی به بازار ارز و طلا از طریق مدیریت انتظارات و سامان‌بخشی به بازار نیما و بازار متشکل ارزی و...	عدم نیاز به قانون جدید	بانک مرکزی

جدول ۶. پیشنهادهای حوزه پولی، بانکی و ارزی

دستگاه متولی	الزامات قانونی/مقرراتی	راهکارهای سیاستی/اقدامات	محور
بانک مرکزی/وزارت صمت	نیازمند مصوبه هیئت وزیران	مشخص کردن دقیق مصارف ارزی صادرات (واردات در مقابل صادرات، واگذاری پروانه صادراتی، پرداخت بدهی ارزی، فروش ارز به بانکها و صرافیهای مجاز و سپرده گذاری ارزی)، ایجاد مشوقهای لازم و تقویت ضمانت‌های اجرایی و کنترلی مشروط به اعمال اصلاحات ذیل: عدم الزام به فروش ارز حاصل از صادرات به قیمت پایین‌تر محدود نکردن اختیار صادرکننده عمده در انتخاب مصارف ارزی مجاز کاهش بوروکراسی و فرایندهای اداری عدم تعیین ارزش گمرکی ثبت شده بیشتر از ارزش واقعی در برخی کالاها عدم تغییر پی در پی مقررات و عطف به ماسبق شدن تکالیف جدید ناظر بر بیمان سپاری ارزی	اصلاح فرایند بیمان سپاری ارزی واحدهای تولیدی و صادراتی
وزارت امور اقتصادی و دارایی/بانک مرکزی	ماده (۱۳) قانون برنامه ششم توسعه	توسعه بیمانهای پولی دو یا چندجانبه با کشورهای طرف تجاری به همراه استفاده از ظرفیت پیام‌رسانهای مالی موازی سوئیفت	تسهیل مبادلات مالی و تجاری

دستگاه متولی	الزامات قانونی/مقرراتی	راهکارهای سیاستی/اقدامات	محور
وزارت امور اقتصادی و دارایی/بانک مرکزی	ماده (۱۶) و (۱۷) «رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور»	تسریع در فروش اموال مازاد بانکها	افزایش توان تسهیلات دهی بانکها
وزارت امور اقتصادی و دارایی/بانک مرکزی	بند «و» تبصره «۵» قانون بودجه سال ۱۳۹۸	افزایش سرمایه بانکهای دولتی	
بانک مرکزی/وزارت امور اقتصادی و دارایی	ماده (۲۱) قانون «رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور»	راه اندازی حساب ویژه تولید برای سرمایه در گردش بنگاهها (سامانه جامع حساب ویژه سرمایه در گردش بنگاهها) با استفاده از ظرفیت‌های قانونی پیش بینی شده	
بانک مرکزی	قانون تسهیل اعطای تسهیلات بانکی/قانون عملیات بانکی بدون ربا	تسهیل ضمانت و اعتبارسنجی در دریافت تسهیلات	اصلاح سازوکارهای تسهیلات دهی به بنگاهها
بانک مرکزی	ابلاغ دستورالعمل بانک مرکزی	اصلاح ضوابط مربوط به تأمین مالی زنجیره تأمین و استفاده از ال سی داخلی	
سازمان برنامه و بودجه/وزارت امور اقتصادی و دارایی	ماده (۸) «قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی کشور و حمایت از کالای ایرانی»	تدوین آیین نامه اجرایی ماده (۸) قانون حداکثر استفاده... (فکتورینگ) به منظور تأمین مالی و تأمین وثایق قراردادهای کارفرمایی	

بانک مرکزی	عدم نیاز به قانون جدید	عدم اعمال نرخ سود اسمی دستوری بر صکوک از طریق تأیید ضمانت‌نامه‌های بانکی و غیره	تسهیل تأمین مالی بنگاه‌ها از کانال بازار سرمایه
وزارت امور اقتصادی و دارایی	عدم نیاز به قانون جدید	الزام رتبه‌بندی برای انتشار صکوک در بازار سرمایه در چارچوب ماده (۲۵) قانون رفع موانع تولید	
وزارت امور اقتصادی و دارایی	عدم نیاز به قانون جدید	کوتاه کردن حتی‌الامکان زمان و هزینه انتشار صکوک برای بنگاه‌ها	
وزارت امور اقتصادی و دارایی	عدم نیاز به قانون جدید	توسعه بازار سلف موازی استاندارد محصولات نهایی بنگاه‌ها	
وزارت امور اقتصادی و دارایی	عدم نیاز به قانون جدید	توسعه بازارهای آتی مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای	

جدول ۷. پیشنهادهای حوزه بازرگانی

دستگاه متولی	الزامات قانونی/مقرراتی	راهکارهای سیاستی/اقدامات	محور سیاستی
وزارت امور اقتصادی و دارایی/گمرک	عدم نیاز به قانون جدید	تکمیل سامانه جامع گمرکی و تبادل اطلاعات این سامانه با سایر سامانه‌های موضوع قانون، به‌روزرسانی قوانین و مقررات در سامانه مزبور	بهبود مقررات و تسهیل امور و رویه‌های گمرکی
وزارت امور اقتصادی و دارایی/گمرک	عدم نیاز به قانون جدید	تسهیل و کوتاه‌تر شدن فرایندهای ورود مواد اولیه و واسطه‌ای مورد نیاز تولید در قالب کاهش زمان و هزینه تشریفات گمرکی ترخیص کالا در رویه‌های واردات و صادرات	
وزارت امور اقتصادی و دارایی/گمرک	عدم نیاز به قانون جدید	رفع ایرادات سامانه از جمله قطع مکرر و زیرساخت نامناسب ارتباطی در تمامی کشور	
وزارت امور اقتصادی و دارایی/گمرک	عدم نیاز به قانون جدید	اصلاح عملکرد بازارچه‌های مرزی و ساماندهی معافیت‌ها به‌منظور کاهش زمینه سوءاستفاده از آن و کنترل تمامی مبادی ورود کالا توسط گمرک	ساماندهی قاچاق
وزارت صنعت، معدن و تجارت	ماده (۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب سال ۱۳۹۲	ایجاد و راه‌اندازی سامانه‌های الکترونیکی هوشمند جهت نظارت بر فرایند واردات و صادرات و حمل‌ونقل و نگهداری و مبادله کالا و ارز	
وزارت امور اقتصادی و دارایی/وزارت صنعت، معدن و تجارت	عدم نیاز به قانون جدید	کنترل ارز منتقل شده در مبادلات خارجی با کالای تجارتي	

وزارت امور اقتصادی و دارایی/وزارت صنعت، معدن و تجارت	عدم نیاز به قانون جدید	ارائه فهرست دقیق گروه‌بندی کالایی و تهیه ارز مورد نیاز مواد اولیه و ماشین‌آلات	تسهیل و مدیریت واردات نهاده‌های تولید
وزارت امور اقتصادی و دارایی/وزارت صنعت، معدن و تجارت	نیاز به قانونگذاری	کاهش یا معافیت حقوق ورودی و مالیات بر ارزش‌افزوده کالاهای واسطه‌ای مورد نیاز کشور	
وزارت امور اقتصادی و دارایی/وزارت صنعت، معدن و تجارت	عدم نیاز به قانون جدید	حذف یا تسهیل فرایند ثبت سفارش و مدارکی مانند گواهی مبدأ و سایر اسناد مثبت‌گمرکی در ورود کالاهای اساسی	
وزارت صنعت، معدن و تجارت	عدم نیاز به قانون جدید	لزوم اصلاح ساختاری و تسهیل ثبت سفارش و تخصیص ارز خصوصاً در مورد مواد اولیه	
وزارت امور اقتصادی و دارایی/وزارت صنعت، معدن و تجارت	عدم نیاز به قانون جدید	استفاده از پتانسیل بازارهای همسایه در شرایط خاص تحریم از طریق تسهیل تجارت اقلام مورد نیاز کشور و تأمین و ذخیره‌سازی آنها برای تولید	
وزارت صنعت، معدن و تجارت	ماده (۶) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۰۳	ساماندهی فرایند صدور و تمدید کارت‌های بازرگانی و رتبه‌بندی کارت‌های بازرگانی و تجار	اصلاحات نهادی در حوزه تجاری
وزارت صنعت، معدن و تجارت	عدم نیاز به قانون جدید	وضع عوارض صادراتی بر کالاهای اساسی و یارانه‌ای به‌جای ممنوعیت صادرات	

جدول ۸. پیشنهادهای حوزه اقتصاد کلان و برنامه‌ریزی

دستگاه متولی	الزامات قانونی/مقرراتی	راهکارهای سیاستی/اقدامات	محور سیاستی
دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	عدم نیاز به قانون جدید	تعیین متولی مشخص و واحد برای اجرای برنامه‌ها	بازنگری در سیاست‌های درآمدی حوزه اشتغال (تسهیلات تبصره «۱۸» قانون بودجه سال ۱۳۹۸)
دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	عدم نیاز به قانون جدید	تقسیم کار بین سازمان برنامه و بودجه و وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	
دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	عدم نیاز به قانون جدید	استفاده از تجربه اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های اشتغالزایی بالاخص برنامه اشتغال فراگیر و قانون اشتغال روستایی	
دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	عدم نیاز به قانون جدید	تعیین فعالیت‌ها و بخش‌های تولیدی اشتغالزای اولویت‌دار با همکاری تمام دستگاه‌های فرابخشی و بخشی	
دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	عدم نیاز به قانون جدید	پایش و نظارت کارا بر طرح‌های اشتغال و تولید	
دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	عدم نیاز به قانون جدید	تهیه برنامه‌های اجرایی مشخص برای عملیاتی کردن طرح‌های اولویت‌دار	
دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	عدم نیاز به قانون جدید	تعیین وظایف هر یک از دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط در پیشبرد برنامه‌های اجرایی	
دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	عدم نیاز به قانون جدید	پایش (نظارت حین اجرا) نظام‌مند و مستمر اجرای برنامه‌های اجرایی	

افزایش مهارت جوانان از طریق توسعه آموزش‌های رسمی مهارت‌محور (مانند هنرستان‌ها، مدارس فنی و حرفه‌ای و ...) با تلفیق منابع بخش دولتی و سازمان‌های غیرانتفاعی و تشکل‌های مردم‌نهاد	عدم نیاز به قانون جدید	دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
حمایت از کارفرمایان و کارآفرینان از طریق ترغیب و تشویق کارفرمایان کارگاه‌های تولیدی و خدماتی در به‌کارگیری دانش‌آموختگان دانشگاهی بیکار شغل اولی با کمک ارائه تسهیلات بانکی و بیمه‌ای	عدم نیاز به قانون جدید	دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
استفاده از ظرفیت بالقوه جوانان در حوزه IT برای توسعه فعالیت‌های حوزه خدمات از طریق ایجاد شبکه گردشگری، فناوری اطلاعات در جلب گردشگران خارجی.	عدم نیاز به قانون جدید	دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی/وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات
حمایت از ایجاد صندوق‌های سرمایه‌ای خطرپذیر و صندوق‌های پژوهش و فناوری در حمایت از ایجاد استارت‌آپ‌ها و محصولات دانش‌بنیان با هدف صادرات با استفاده از صنایع صندوق نوآوری و شکوفایی	عدم نیاز به قانون جدید	دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی/وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات
افزایش قابلیت جذب و اشتغال دانش‌آموختگان از طریق انتقال مهارت و تجربه در محیط کار برای ورود به بازار کار	عدم نیاز به قانون جدید	
ارائه برنامه‌های نوین آموزش فنی و حرفه‌ای (ترکیبی از آموزش فنی و مهارت‌های رفتاری مرتبط با کار، کارآموزی و آموزش‌های تقاضامحور در کنار موافقت‌نامه‌های پیشینی با بخش خصوصی برای کارآموزی)	عدم نیاز به قانون جدید	دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

اشتغالزایی از طریق
افزایش تطابق سمت
عرضه با تقاضای نیروی
کار

Ac
Gc

محور سیاستی	راهکارهای سیاستی/اقدامات	الزامات قانونی/مقرراتی	دستگاه متولی
	شفافیت اطلاعات بازار در سطح ملی درباره‌ی عرضه و تقاضا برای بازار کار و آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارتی	عدم نیاز به قانون جدید	دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
	دسترسی سریع به درخواست‌های عرضه و تقاضای کار و تسریع فرایند جورسازی (matching) برای کارفرما و جست‌وجوکننده شغل از طریق نظارت و توسعه مؤسسات کاربایی	عدم نیاز به قانون جدید	دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
اشتغالزایی از طریق اصلاح ساختار دستمزد	برداشتن بار حمایتی از روی موضوع حداقل دستمزد	عدم نیاز به قانون جدید	دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
	اصلاح نظام تأمین اجتماعی به‌گونه‌ای که فشار اجتماعی برای حمایت از طریق حداقل دستمزد کاهش یابد	عدم نیاز به قانون جدید	دولت/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
	تعیین حداقل دستمزد براساس جغرافیا و سن	عدم نیاز به قانون جدید	شورای عالی کار/وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
	استقرار دبیرخانه تدوین فهرست اولویت‌ها در سازمان برنامه و بودجه (با همکاری وزارت صمت) و ارائه نتایج گزارش‌های تدوین اولویت دستگاه‌ها به این دبیرخانه	بند «الف» ماده (۴۶) قانون برنامه ششم توسعه	سازمان برنامه و بودجه/وزارت صمت
	تشکیل شورای کارشناسان (ذیل دبیرخانه) با دعوت از کارشناسان دستگاه‌ها، ارزیابی گزارشی‌های موجود و ایجاد وفاق در منطبق‌ها و روش اولویت‌بندی با دو وظیفه: تدوین فهرست اولویت‌ها به صورت سناریوسازی (با توجه به تأثیرگذاری متغیرهای بیرونی بر نتایج به‌ویژه در وضعیت تحریم) بررسی حیطه وظایف و اختیارات دستگاه‌های مختلف در تدوین فهرست اولویت‌ها و ارائه پیشنهادات اصلاحی برای بهبود مسیر اجرا به هیئت‌دولت	بند «الف» ماده (۴۶) قانون برنامه ششم توسعه	سازمان برنامه و بودجه/وزارت صمت
	هدف‌گذاری چند پروژه موجود یا پروژه‌های بزرگ جدید (طرح‌های ترانزیتی، مسکن، انرژی و...) در قالب پروژه‌های عمرانی خود و با در نظر گرفتن سه شاخص ارزیابی، اشتغالزایی و دوره اجرا، و همچنین تأمین مالی از طریق گواهی سپرده یا صندوق پروژه (در صورت نیاز با تضمین دولت) یا انتشار اوراق دولتی	عدم نیاز به قانونگذاری جدید	سازمان برنامه و بودجه/استاد اقتصادی دولت

برای سنجش بخش‌هایی که بیشترین وابستگی به واردات را دارند، از الگوی داده- ستانده استفاده شده است. ویژگی اصلی این روش آن است که وابستگی مستقیم و غیرمستقیم بخش به واردات را مورد بررسی قرار می‌دهد. این در حالی است که روش‌های متعارف نظیر استفاده از داده‌های گمرک تنها وابستگی مستقیم را مورد سنجش قرار می‌دهد. برای این منظور از جدول داده- ستانده آماری سال ۱۳۹۰ مرکز آمار استفاده شده است که در حال حاضر آخرین جدول داده- ستانده آماری کشور است. بنابراین فرض شده است

که روابط بین‌بخشی در سال ۱۳۹۷ همانند سال ۱۳۹۰ است. جدول ۱ زیربخش‌های صنعت را براساس بیشترین وابستگی به واردات نشان می‌دهد. هرچه میزان استفاده از نهاده‌های وارداتی در تولید یک بخش بیشتر باشد، بخش مورد نظر وابستگی بیشتری به واردات دارد. به‌عنوان نمونه ۰/۳۵۶ برای بخش ساخت محصولات لاستیکی و پلاستیکی بدین معناست که به‌ازای هر یک میلیون ریال افزایش تقاضا از محصولات این بخش باید ۳۵۶ هزار ریال واردات نهاده واسطه‌ای صورت گیرد.